

KONSEKVENSUUTREDNING

Kulturmiljø

Detaljregulering for Halvmånen, Nærbø
Brannstasjon

VERSJON: 31.05. 2023

RÅDGJEVANDE ARKEOLOGAR

Head Energy / Ecofact AS

DOKUMENTINFORMASJON	
Tittel: Detaljregulering for Halvmånen, Nærbø brannstasjon. Konsekvensutredning, deltema kulturmiljø.	Dato: 31.05.2023
	Versjon:
Forfatter: Oddhild Dokset Engedal	Rapportnr.:
Referanse: Engedal, O.D. 2023: Detaljregulering for Halvmånen, Nærbø brannstasjon. Konsekvensutredning, deltema kulturmiljø.	
Oppdragsgiver: Hå kommune	Kontaktperson oppdragsgiver:
Fremsideillustrasjon: Utsikt mot nord, gnr. 26/13 til venstre i bildet, Bø gamle kirkegård og gnr 26/12 i midten og gnr. 26/3 lengst til høyre i bildet.	
Produsert av: RÅDGJEVANDE ARKEOLOGAR ANS 6953 Leirvik i Sogn Tlf. 91329417 / 95882320 E-post: post@arkeoraad.no Internett: www.arkeoraad.no	

INNHold

Innhold	3
1 Innledning.....	5
2 Sammendrag.....	6
2.1 Bakgrunn	6
2.2 Metode.....	6
2.3 Resultat.....	6
3 Bakgrunn og tiltaksbeskrivelse	8
3.1 Planområdet.....	8
3.1.1 Beliggenhet.....	8
3.1.2 Plangrense og størrrelse.....	9
3.1.3 Planstatus.....	9
3.2 Foreslått tiltak	11
3.2.1 Hensikten med tiltaket.....	11
3.2.2 Kort beskrivelse av planforslaget.....	11
3.2.3 Foreslått ny brannstasjon, felt o_AT	12
4 Teori og metode	14
4.1 Definisjoner og overordnede mål og føringer	14
4.1.1 Definisjoner.....	14
4.1.2 Overordnede mål og føringer	14
4.2 Metodikk.....	15
4.2.1 Verdi.....	16
4.2.2 Påvirkning	17
4.3 Konsekvenser.....	19
4.4 Definisjon av plan- og influensområdet	20
4.5 Datagrunnlag	21
5 Kulturhistorisk utvikling	22
5.1 Eldre tid	22
5.2 Nyere tid	24
5.3 Kulturminner i Rogaland – særpreg og prioriteringer	25
5.4 Hå kommune.....	26
6 Kulturmiljø og verdivurdering	28
6.1 Delområde 1: KM 1 Steingarder	28
6.1.1 Dagens situasjon.....	28
6.1.2 Verdivurdering	28
6.2 Delområde 2: KM 2 Bø gnr. 26/13.....	30

6.2.1	Dagens situasjon.....	30
6.2.2	Verdivurdering	31
6.3	Delområde 3: KM 3 Bø gamle kirkegård	33
6.3.1	Dagen situasjon	33
6.3.2	Verdivurdering	34
6.4	Delområde 4: KM 4 Jero/Bø	37
6.4.1	Dagen situasjon	37
6.4.2	Verdivurdering	37
7	Påvirkning- og konsekvensvurdering.....	40
7.1	0-alternativet	40
7.2	KM 1 Steingarder	40
7.3	KM 2 Bø 26/13	40
7.4	KM 3 Bø gamle kirkegård	41
7.5	KM 4 Jero/Bø	42
7.6	Sammenstilling av konsekvenser.....	43
7.7	Konsekvenser i anleggsperioden	44
7.8	Avbøtende tiltak	44
8	Referanser.....	46
8.1	Kilder på internett.....	46
9	Vedlegg	47

1 INNLEDNING

Denne konsekvensutredningen er utført av Rådgjevande Arkeologar for Head Energy/Ecofact AS på oppdrag fra Hå kommune.

Befaring av influensområdet ble gjort 26.04.2023 av Ørjan Engedal. Oddhild Dokset Engedal har vært fagansvarlig og har skrevet rapporten. Ørjan Engedal har kvalitetssikret arbeidet. Alle foto er tatt på befaring av Ørjan Engedal om ikke annet er nevnt.

Oddhild Dokset Engedal
Fagansvarlig

Ørjan Engedal
Kvalitetssikring

2 SAMMENDRAG

2.1 BAKGRUNN

Dagens brannstasjon på Nærbø i Hå kommune har i dag en plassering som ikke oppfyller gjeldende krav og normer og det er startet opp detaljregulering for tilrettelegging av etablering av ny brannstasjon på Nærbø, Hå kommune. Foreliggende fagrapport belyser status, påvirkning og konsekvenser for kulturmiljø.

2.2 METODE

Konsekvensutredningen er gjort i samsvar med metodikk beskrevet i *Konsekvensutredninger for klima og miljø, Veileder MD-1941* (MD 2021).

2.3 RESULTAT

Planområdet ligger i et aktivt jordbrukslandskap med gårdsbosetning i nordvest, nord og øst. I sør og sørvest grenser tomten til Opstadveien, sør og vest for veien er det tett bebyggelse.

I plan- og influensområdet er det definert 4 kulturmiljø (delområder):

Tabell 2.1. Samlet oversikt over delområder med verdi.

Kulturmiljø	Verdi	Skildring
KM 1 Steingarder	Middels	Steingarder innenfor plan- og influensområdet. Karakteristiske for jordbrukslandskapet på Jæren og er viktige historiefortellere. I kulturvernplanen for Hå kommune er de omtalt som et særtrekk ved landskapet som må tas vare på.
KM 2 Bø gnr. 26/13	Middels	Gårdstun, kulturbeite og automatisk fredet gravminne. Gårdstunet ligger fint til på et lite høydedrag med steingarder rundt. Selve tunområdet er noe preget av endringer i nyere tid og de to SEFRAK-registrerte bygningene fremstår som moderniserte/ombygde. Tre bygninger sør for tunet er satt opp etter 1960-tallet (jf.historiske flyfoto). Gravminnet representerer den største verdien i kulturmiljøet.
KM 3 Bø gamle kirkegård	Stor	Sentralt i miljøet er Bø gamle kirkested og to automatisk fredete gravminner. Kulturmiljøet har høy kunnskap- og opplevelsesverdi. Bø gamle kirkegård er skiltet og tilrettelagt for publikum.
KM 4 Jero/Bø	Middels	Fem lokaliteter i Askeladden, to er automatisk fredet. Disse er begge lokaliteter med dyrkingsspor. Tre lokaliteter har uavklart vernestatus, to er dyrkingsspor og en er bosetning- og aktivitetsområde. Sistnevnte kan ha enkeltminner som er fra jernalder.

Tabell 2.2 gir en samlet konsekvens for Alternativ 2 og rangering av alternativene.

Tabell 2.2. Samlet oversikt over konsekvensvurdering og rangering av trasékombinasjonene.

Alternativer		Nullalternativet	Et eller flere alternativer	
Vurderinger			Alternativ 2	
Konsekvens for delområder	Delområde KM 1	0	Noe miljøskade (-)	
	Delområde KM 2	0	Noe miljøskade (-)	
	Delområde KM 3	0	Noe miljøskade (-)	
	Delområde KM 4	0	Noe miljøskade (-)	
Avveininger	Begrunne høy/lav vektlegging av enkelte delområder			
	Samlede virkninger			
Vurdering av samlet konsekvens for miljøtema	Samlet konsekvensgrad		Noe negativ konsekvens	
	Begrunnelse		Se forklaring under	
Rangering	Rangering	1	2	
	Begrunnelse for rangering		Se forklaring under	

0-alternativet med en fortsettelse av dagens situasjon er rangert som det beste alternativet. Alternativ 2 er rangert som nr. 2 etter 0-alternativet.

Tiltaket medfører en mindre negativ visuell påvirkning på KM 2, KM 3 og KM 4. Ny brannstasjon med tilhørende installasjoner på tomten, blir et stort og synlig tiltak, men avstanden til de tre delområdene er relativt stor. Utsikten som i dag er utover jordbrukslandskapet er brutt ved tett og nyere bebyggelse vest og sør for Opstadvegen. Tiltaket medfører at den nye bebyggelsen kommer litt tettere på delområdene, men det bryter i liten grad med viktige siktlinjer og sammenhenger. For KM 1 medfører tiltaket at noen steingarder blir ødelagt.

Det gjøres oppmerksom på at Riksantikvaren har merknader til ny omkjøringsvei, slik den foreligger i forslag til ny kommuneplan, ved Bø kirkegård. Dette er utenfor planområdet til dette tiltaket og ikke en del av denne utredningen. Riksantikvaren påpeker at en omkjøringsveg tett ved kirkegården utvilsomt vil være utilbørlig skjæmmende etter kml § 3 og gjør det klart at det vil være aktuelt å reise innsigelse til planforslaget (Riksantikvarens merknader til områdeplan for Bjørhaug – Nærbø øst – Plan 1119, brev datert 06.12.2019).

I vurderingen av samlet konsekvens er samlede virkninger for delområdene vektlagt. **Samlet konsekvensgrad for Alternativ 2 er vurdert til noe negativ konsekvens.**

3 BAKGRUNN OG TILTAKSBESKRIVELSE

Dagens brannstasjon på Nærbø i Hå kommune har en plassering som ikke oppfyller gjeldende krav og normer. Eksisterende brannstasjon er plassert i Opstadvegen som er en miljøgate hvor fartsgrense er satt til 30 og 40 km/t, som medfører at en ikke oppnår optimal utrykningstid. Samtidig som dagens lokasjon er til hinder for tilrettelegging av nye trafikksikringstiltak i Opstadvegen.

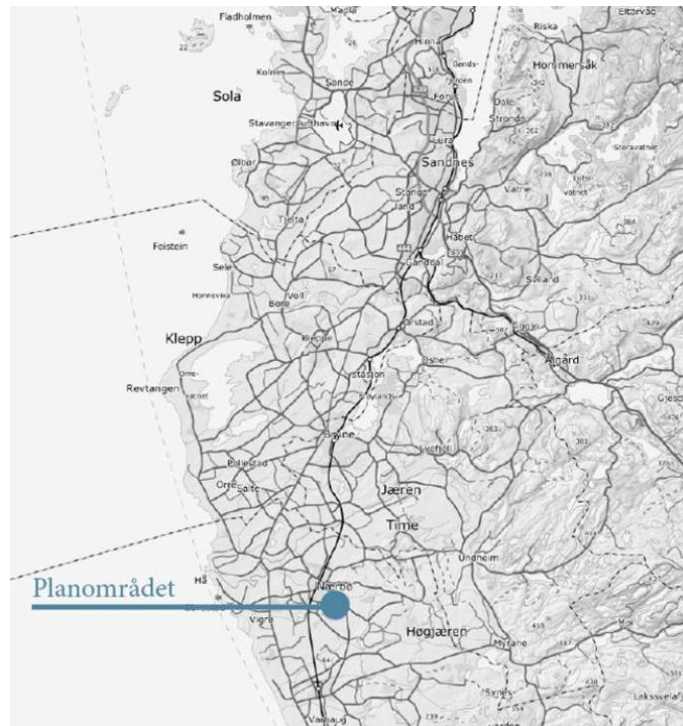
På bakgrunn av dette ble det gjort en fagkyndig vurdering av strukturen til Hå brannvesen, som resulterte i at det ble disponert et nytt areal for ny brannstasjon i kommuneplan for 2014-2028. I kommuneplanen ble det også lagt inn areal for ny omkjøringsveg for Nærbø like ved tomten. Tomten er foreslått utvidet og trasé for omkjøringsveg lagt om i forslag til ny kommuneplan for perioden 2023-2036.

I 2021 ble det startet opp detaljregulering av området for tilrettelegging av etablering av ny brannstasjon. Det er vurdert at planarbeidet utløser krav om konsekvensutredning hvor følgende temaer skal utredes; naturmangfold, kulturminner og kulturmiljø, friluftsliv, landskap, jordressurser, forurensning og vannmiljø.

3.1 PLANOMRÅDET

3.1.1 BELIGGENHET

Planområdet er lokalisert på Nærbø, og ligger ca. 1,4 km i luftlinje sørøst for togstasjonen på Nærbø.

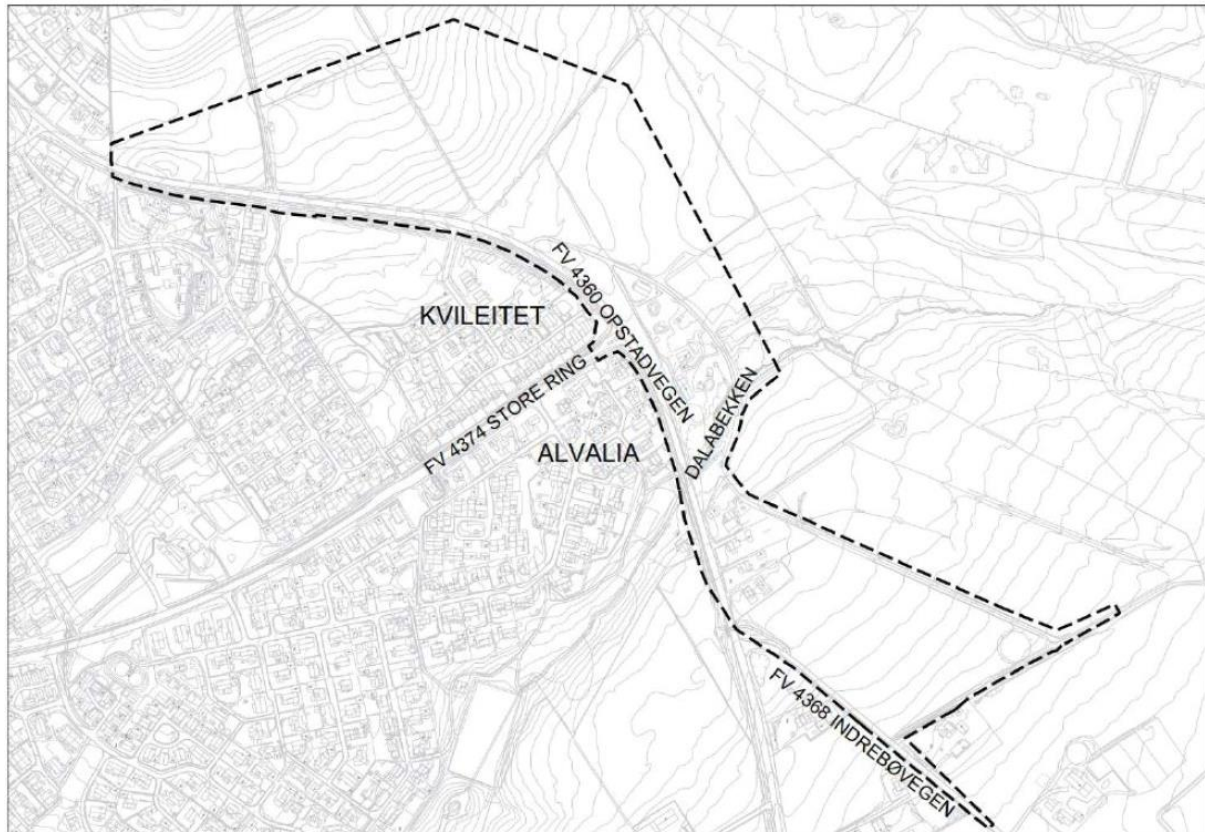

Figur 3-1. Kart som viser planområdets beliggenhet, hentet fra planbeskrivelse utarbeidet av Hå kommune.

3.1.2 PLANGRENSE OG STØRRELSE

Planområdet omfatter et areal på ca. 164,5 daa, og omfatter i hovedsak hele eller deler av følgende eiendommer; gnr/bnr. 26/13, 26/12, 26/50, 26/61, 26/21, 26/832, 26/180, 26/959, 26/150, 26/153, 26/153, 26/162 og 26/163.

Planområdet omfatter større landbruksarealer i hovedsak i form av fulldyrka jord og noe innmarksbeite, noe eneboligbebyggelse og deler av tilliggende veger (FV 4360 Opstadvegen og FV4368 Indrebøvegen).

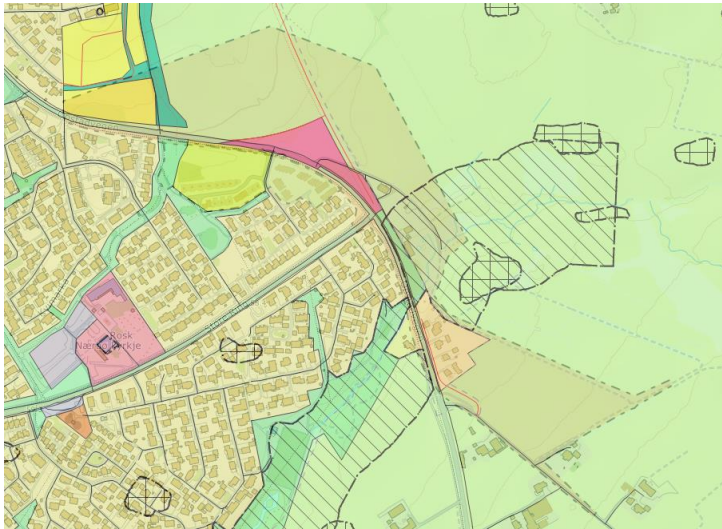
Figur 3-2. Kart som viser planområdets avgrensning som er hentet fra planens beskrivelse.

Planområdet grenser mot utbygde boligområder i vest, og landbruksområder med noe spredtliggende bebyggelse mot nord, øst og sør.

3.1.3 PLANSTATUS

Gjeldende kommuneplan for Hå 2014-2028

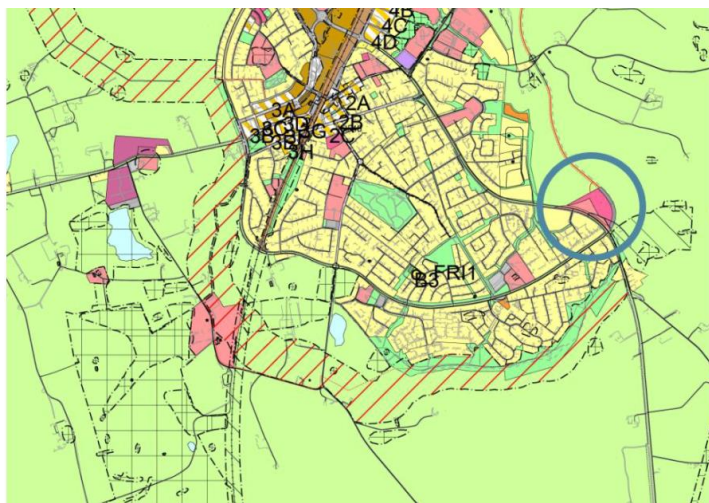
Planområdet er i hovedsak disponert til LNF-område, tjenesteyting og boligformål. Planlagt ny omkjøringsveg er vist med rød strek.

Figur 3-3. Utsnitt fra gjeldende kommuneplan for perioden 2014-2018 hvor også planområdet er vist med skravur. Planlagt omkjøringsveg er vist med rød linje. Kart er hentet fra Hå kommunens kartinnsynsløsning.

Forslag til ny kommuneplan for Hå 2021-2036

Det utarbeides nå forslag til ny kommuneplan for Hå, hvor areal for tjenesteyting er utvidet, og trasé for omkjøringsveg er justert. Forslag til ny kommuneplan skal legges til grunn for arbeidet med detaljreguleringen, og kommuneplanens arealdel skal justeres i tråd med detaljregulering av Halvmånen, Nærbø brannstasjon, når denne er vedtatt. Langsiktig grense for landbruk legges langs ny trasé for omkjøringsveg.

Figur 3-4. Utsnitt fra forslag til ny kommuneplan for 2021-2036 hvor planområdet er markert. Kart er hentet fra planens beskrivelse.

Reguleringsplan

Planområdet er i all hovedsak uregulert.

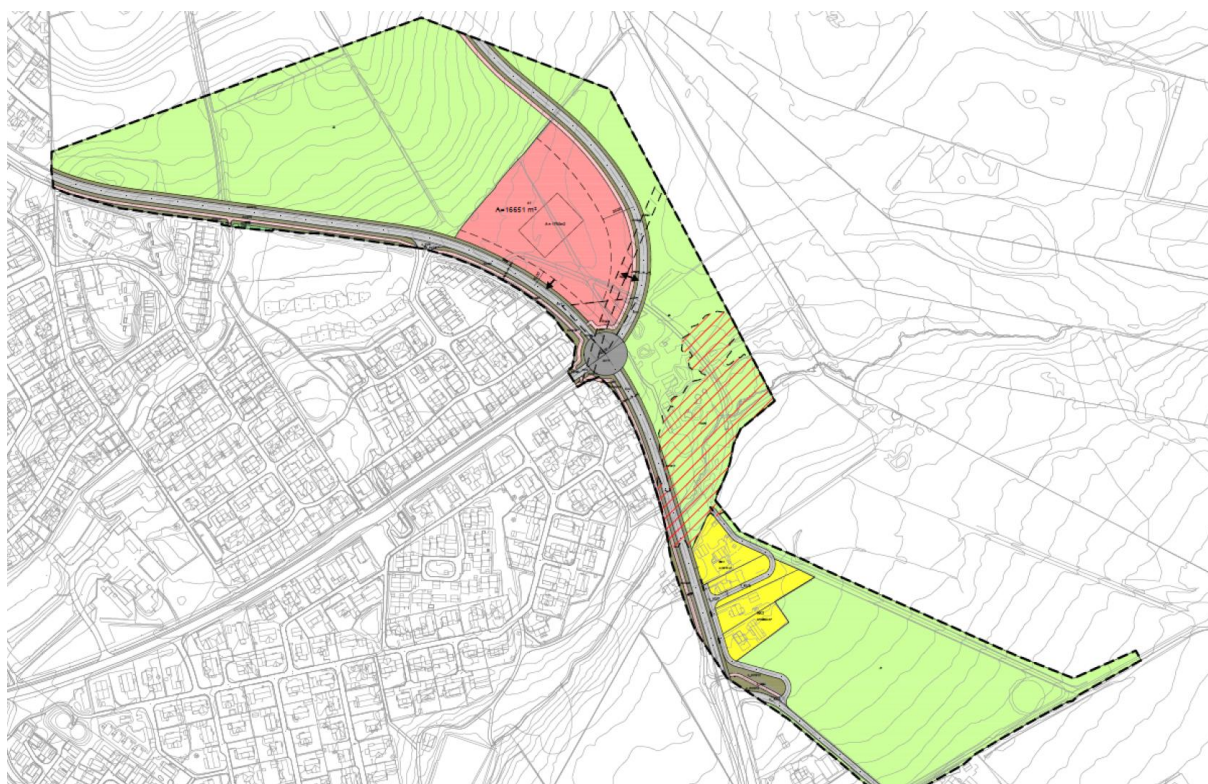
3.2 FORESLÅTT TILTAK

3.2.1 HENSIKTEN MED TILTAKET

Formålet med planarbeidet er å tilrettelegge for etablering av ny brannstasjon på Nærbø som er iht. gjeldende normer og krav. Foreslått ny plassering vil sikre et godt dekningsområde, optimal oppmøtetid for brannmannskaper og innsatstid til risikoobjekter. Brannstasjonen skal blant annet dekke Nærbø og tilliggende arealer, Åna fengsel og store deler av Varhaug. Planforslaget skal tilpasses nåværende vegsystem og eventuell fremtidig omkjøringsveg øst for Nærbø.

3.2.2 KORT BESKRIVELSE AV PLANFORSLAGET

I planforslaget er det foreslått at et areal på ca. 16,6 daa avsettes til tjenesteyting for etablering av ny brannstasjon, samt at det tilrettelegges for ny rundkjøring i dagens t-kryss mellom Opstadvegen og Store Ring. I tillegg reguleres inn deler av ny omkjøringsveg langs nordøstre grense for brannstasjonstomten. Det er planlagt at tomten skal ha adkomst fra ny omkjøringsveg, i tillegg til en avkjørsel (kun for utkjøring) til Opstadvegen. Store deler av planområdet vil jordbruksformål, og noe boligformål (eksisterende småhusbebyggelse).

Figur 3-5. Foreløpig forslag til plankart som er utarbeidet av Hå kommune.

Ved eksisterende boliger (Opstadvegen 142, 144, 146 og 148) er det foreslått ny adkomstveg fra Indrebøvegen, da boligene i dag har adkomster direkte fra Opstadvegen.

Helt i øst krysses brannstasjonstomten av en hovedvannledning som er regulert som hensynssone på 4,0 m på hver side av ledningen, og sørøst for området er det en flomsone tilknyttet eksisterende bekk/elv.

3.2.3 FORESLÅTT NY BRANNSTASJON, FELT O_AT

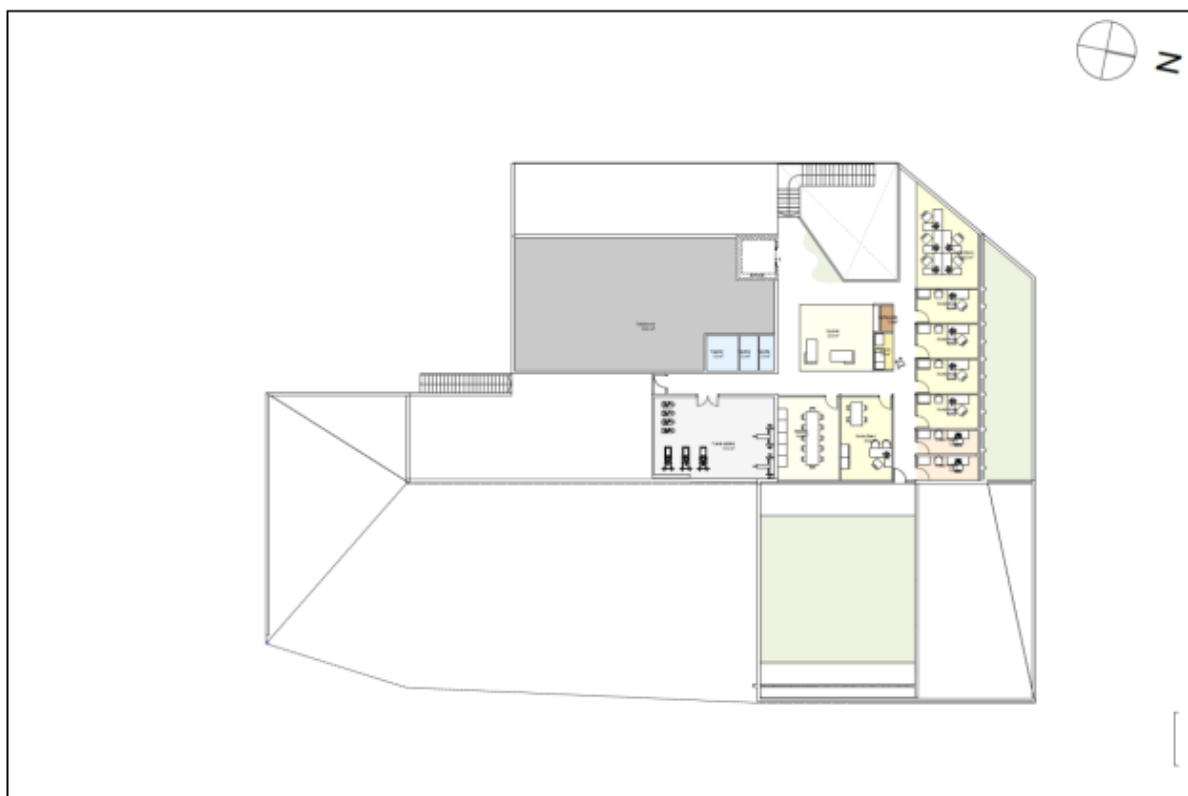
Innenfor felt o_AT skal det etableres brannstasjon med tilhørende gårds plass foran vognhall, og tilhørende biloppstillingsplasser og sykkelparkering. Det skal avsettes areal til opptil 30 biloppstillingsplasser, og minimum 10 sykkelparkeringer.

Hovedadkomst til stasjonen skal være fra ny omkjøringsveg og en vil ledes til parkeringsplass og brannstasjonens hovedinngang mot nord. Det vil etableres egen utrykningsavkjørsel ved vognhall, og denne vil bare kunne benyttes av utrykningskjøretøy. I tillegg vil det tilrettelegges for en direkte avkjørsel til Opstadvegen som kan benyttes i særskilte situasjoner. Nødavkjørsel skal opparbeides i armert gressdekke.

Ny brannstasjon er planlagt plassert ca. midt på tomten med en grunnflate på ca. 2000 m² (foreløpig) i to etasjer med en maksimal mønehøyde på ca. 10 meter. Det tilrettelegges for vognhall med 7 porter for storbiler og 2 porter for småbiler. I tillegg er det en storbilport til vaskehall og to små porter til lager.

Foreløpig skisse over brannstasjonens 1. etasje

Foreløpig skisse over brannstasjonens 2. etasje

Figur 3-6. Foreløpige skisser av planlagt brannstasjon, hentet fra planens beskrivelse.

4 TEORI OG METODE

4.1 DEFINISJONER OG OVERORDNETE MÅL OG FØRINGER

4.1.1 DEFINISJONER

Kulturminneloven definerer kulturminner som: «alle spor etter menneskelig aktivitet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til». Når et eller flere kulturminner inngår i en videre helhet eller sammenheng snakker man om et *kulturmiljø*.

I Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) er kulturmiljø innført som et samlebegrep for «Kulturminner, kulturmiljø og landskap» og blir brukt når feltet blir omtalt som en helhet, men erstatter ikke de individuelle begrepene. Begrepet understreker verdien av helhet og sammenheng, og tilknytningen til den øvrige klima- og miljøpolitikken blir tydeligere.

Grunnlaget for å verne kulturminner er at de har verdi som:

- kilder til kunnskap
- grunnlag for opplevelser
- ressurs for bruk

4.1.2 OVERORDNEDE MÅL OG FØRINGER

§1 i kulturminnerloven av 9. juni 1978, slår fast følgende formål med loven:

” Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet”.

Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) erstatter tidligere målsetninger for kulturminnepolitikk med følgende kulturmiljømål:

- alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø
- kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helskaplig samfunnsplanlegging
- et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

De tre målene skal bygge opp under, supplere hverandre og sees i sammenheng.

Punkt tre viderefører essensen i det tidligere strategiske målet for kulturminnepolitikken som ble lagt frem i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*:

Nasjonalt strategisk mål:	Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv
Nasjonalt resultatmål 1	Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig.
Nasjonalt resultatmål 2	Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020
Nasjonalt resultatmål 3	Den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i de varig vernete kulturminnene og kulturmiljøene skal bli bedre, og et representativt utvalg skal være fredet innen 2020.

Videre blir det gjennom punkt 2 framhevet samfunns- og arealplanlegginga sin betydning for å ivareta et mangfold av kulturmiljø og hvordan disse kan bidra til miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Punkt 1 legger vekt på menneskene sin rett til å ha en kulturarv og at kulturmiljø er et felles gode som det er et felles ansvar å forvalte.

På regionalt plan gjelder eventuelle fylkesplaner som omhandler kulturmiljø. Rogaland fylkeskommune er i ferd med å utarbeide en regionalplan for kulturmiljø. I utkastet lagt ut på høring 29.11.2022, er følgende overordnede målsetninger for arbeidet med kulturmiljø i Rogaland beskrevet:

- 1) I Rogaland skal me ta vare på eit mangfald av kulturmiljø slik at spor frå heile historia om Rogaland, frå steinalder og fram til i dag, kan opplevast, brukast og undersøkast no og i framtida.
- 2) I Rogaland har me god kunnskap om kulturmiljøa våre og korleis dei bidrar til å gje eigenart og identitet til stader og folk.
- 3) I Rogaland nyttar me med kulturarv og kulturmiljø til å skapa trivsel og tilhøyrse for lokalbefolkninga og unike opplevingar for tilreisande.

På lokalt nivå skisserer kommunene mål for forvaltning av kulturminner i *kommuneplanen* eller i en *kulturmiljøplan*. Planområdet ligger i Hå kommune, i kommunen er Kulturminnevernplan Hå kommune 2004-2016 (vedtatt av kommunestyret 17.02.2005) gjeldende.

4.2 METODIKK

Formålet med denne utredningen er å kartlegge kulturhistoriske verdier i plan- og influensområdet, og å utrede konsekvenser av planlagt tiltak. Vurdering av verdi, påvirkning og konsekvens følger Konsekvensutredninger for klima og miljø, Veileder MD-1941 (MD 2021).

4.2.1 VERDI

Med verdi menes en vurdering av hvor verdifullt et område eller miljø er og fastsettes langs en skala fra *Ubetydelig verdi* til *Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet* (jf. Figur 4-1). For hvert delområde gjøres en vurdering av områdets egenskaper med hensyn til ulike verdiparametere for hvert enkelt fagtema. Deretter fastsettes områdets verdi basert på en helhetlig vurdering disse. Det er glidende overganger mellom verdikategoriene og plasseringen innenfor en kategori er også viktig. Områder *uten betydning* blir ikke kartfestet.

Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
------------------	-----------	---	--	--

Figur 4-1. Skala for vurdering av verdi. Det er glidende overganger mellom verdikategoriene for å nyansere verdivurderingen ytterligere (MD 2021).

4.2.1.1.1 Kulturmiljø

Miljødirektoratets veileder til konsekvensutredninger – klima og miljø (MD 2021) viser til følgende kriterier for å vurdere verdien av kulturmiljø (Tabell 4.1):

Tabell 4.1. Verdisetting av Kulturminner og kulturlandskap (MD 2021).

Verdikategori	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller høy forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
Kulturminnet/ kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder. Andre kulturmiljøer vil kunne gi mer kunnskap om samme periode/tema.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har begrenset betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/ kulturmiljøet vil kunne bidra med unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.	Kulturminnet/ kulturmiljøet har svært stor betydning som kilde til historien for perioder eller tema der det fins få eller ingen skriftlige kilder, både i seg selv og sammenlignet med andre kulturmiljøer. Kulturminnet/ kulturmiljøet vil kunne bidra med omfattende og unik kunnskap om perioder eller tema som er dårlig dekket av skriftlige kilder.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til tro eller tradisjoner	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i noe grad knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i stor grad knyttet til viktig tro eller tradisjoner.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært stor grad og eller tradisjoner.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er av betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper)	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder få elementer, som også er av begrenset betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder noen elementer som er av noe betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder flere elementer som er karakteristiske og av betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig, karakteristisk, og av stor betydning for en eller flere etniske grupper.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig, godt bevart, karakteristisk, og av særlig stor betydning for en eller flere etniske grupper.
Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller	Kulturminnet/ kulturmiljøet er i svært liten grad knyttet til en sosial	Kulturminnet/ kulturmiljøet er til en viss grad knyttet til en sosial gruppe	Kulturminnet/ kulturmiljøet er knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med stor	Kulturminnet/ kulturmiljøet er klart knyttet til en sosial gruppe eller viser en sosial sammenheng med særlig

Verdikategori	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller høy forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
viser en sosial sammenheng med betydning for historien	gruppe eller viser en sosial sammenheng med betydning for historien.	eller viser en sosial sammenheng med noe betydning for historien.	betydning for historien.	betydning for historien.	stor betydning for historien på en lett lesbar måte.
Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/ utviklingen	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i svært liten grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer til en viss grad en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer en eller flere faser eller virksomheter med betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i stor grad en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/utviklingen.	Kulturminnet/ kulturmiljøet representerer i svært stor grad og på en tydelig måte en eller flere faser eller virksomheter med særlig betydning for historien/utviklingen.
Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder og preges av verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder Kulturminner med kunstnerisk verdi	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder i svært liten grad verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder Kulturminner med kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder og preges av byggeskikk eller arkitektur eller inneholder Kulturminner med kunstnerisk verdi av begrenset betydning.	Kulturminnet/ kulturmiljøet inneholder og preges av verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder Kulturminner med kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig, og preges i stor grad av særlig verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder Kulturminner med stor kunstnerisk verdi.	Kulturminnet/ kulturmiljøet er helhetlig og velbevart, og preges i svært stor grad av særlig verdifull byggeskikk eller arkitektur eller inneholder Kulturminner med særlig stor kunstnerisk verdi.

Egenskaper som også kan tas med i en verdivurdering er:

- Alder, tidsdybde og kontinuitet
- Autentisitet og opprinnelighet
- Mangfold og variasjon
- Sammenheng og helhet
- Dynamikk og endring
- Lesbarhet og tydelighet

For noen kulturminner og kulturmiljø er det alt gjort vurderinger, for eksempel automatisk fredning i kulturminneloven, fredningstiltak, listeføring eller vedtak etter plan- og bygningsloven. Kulturminner med verdensarvstatus skal alltid tillegges svært stor verdi. Selv om automatisk fredete kulturminner er gitt et spesielt vern som gruppe, skal det gjøres konkrete verdivurderinger som en del av konsekvensutredningen. Det er verdiene i 0-alternativet som skal legges til grunn.

4.2.2 PÅVIRKNING

Påvirkning er et uttrykk for hvilke endringer, positive eller negative, som det aktuelle tiltaket vil medføre i det berørte planområdet. Påvirkningen skal vurderes i forhold til situasjonen i nullalternativet. Det er først og fremst virkninger av varig karakter som skal vurderes, altså påvirkninger når tiltaket er ferdig etablert. Midlertidig påvirkning i anleggsperioden kan ved behov beskrives separat i et eget avsnitt. Skadereduserende eller avbøtende tiltak skal foreslås i eget avsnitt i slutten av planen, både for anleggsfasen og når tiltaket er ferdigstilt

(driftsfasen). Påvirkningen skal i utgangspunktet vurderes uten avbøtende tiltak, men dersom avbøtende tiltak gjennomføres i anleggsperioden, eller det blir juridisk sikret at de skal gjennomføres, skal de inkluderes i vurderingen.

Skalaen for påvirkning er inndelt i fem trinn og går fra *forbedret* til *sterkt forringet*. Det er glidende overgang mellom verdikategoriene og plasseringen innenfor en kategori er også viktig, gitt en tekstlig utdypet veiledning med noen eksempler. For hver påvirkningsgrad er det tilstrekkelig at ett punkt oppfylles. Vurderinger må suppleres av faglig skjønn.

4.2.2.1.1 Kulturmiljø

Tabell 4.2 viser kriterier for å vurdere grad av påvirkning på kulturmiljø:

Tabell 4.2. Kriterier for å vurdere om tiltaket fører til forbedring eller forringelse av kulturmiljø (MD 2021).

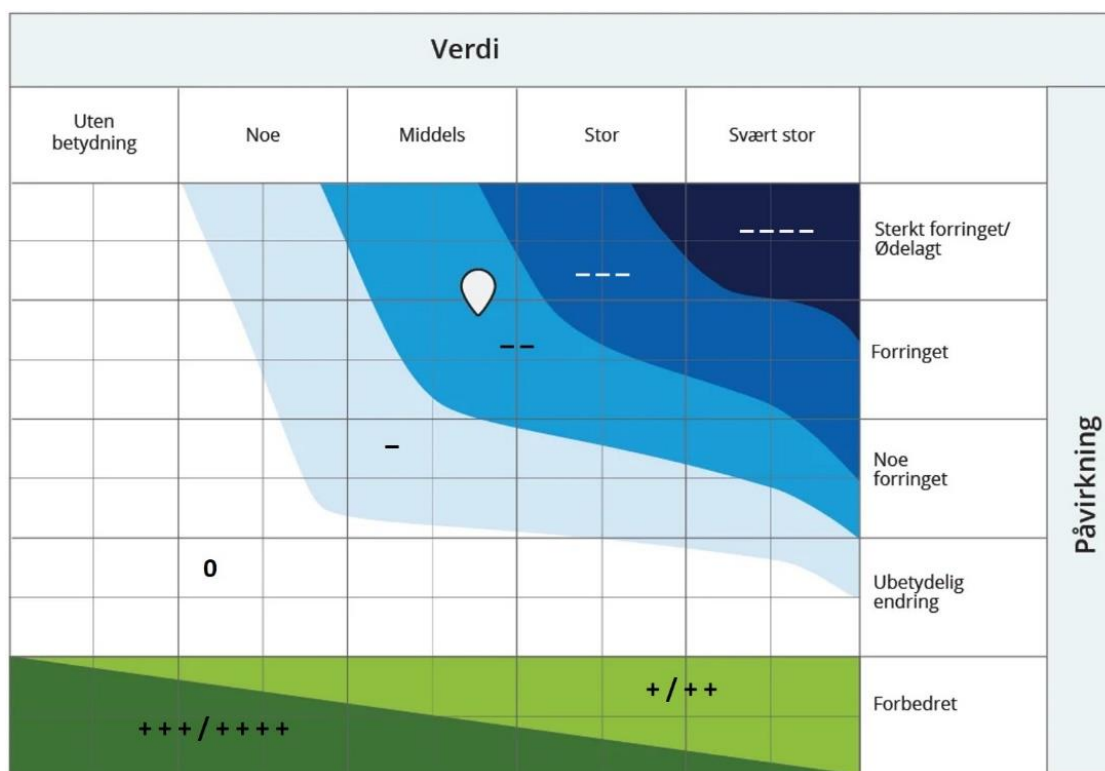
Planen eller tiltakets påvirkning	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet
Direkte inngrep/arealbeslag	Bedrer tilstanden vesentlig ved at eksisterende negative inngrep tilbakeføres. Bidrar til at det blir mulig å restaurere kulturmiljøet eller kulturminner.	Ingen direkte inngrep/arealbeslag.	Berører en mindre viktig del av kulturmiljøet med direkte inngrep/arealbeslag, tap av mindre viktige enkeltkulturminner.	Deler av kulturmiljøet går tapt gjennom direkte inngrep/arealbeslag. Viktige enkeltkulturminner går tapt. Videre bruk av kulturmiljøet vanskeliggjøres.	Ødelegger hele eller størstedelen av kulturmiljøet gjennom direkte inngrep/arealbeslag. Ødelegger den mest verdifulle delen av miljøet. Ødelegger videre bruk av kulturmiljøet. Svært viktige enkeltkulturminner går tapt.
Nærvirkninger (fysiske og visuelle)	Bedrer den visuelle kontakten innad i kulturmiljøet. Fjerner barrierer. Bedrer innsyn/utsyn fra nærområdet til/fra kulturmiljøet. Bidrar til reduksjon i støy og/eller støv. Reduserer faren for flom, fukt i kulturmiljøet eller erosjon.	Ingen eller ubetydelig visuell nærvirkning eller andre nærvirkninger.	Endrer i noen grad den visuelle kontakten mellom viktige Kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i noen grad opp kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet reduseres noe fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil i noen grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til noe redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet negativt ved nedbør. Bidrar til noe fuktigere forhold og seinere opptørring innenfor kulturmiljøet. Bidrar til noe økt eller endret erosjon som vil påvirke kulturmiljøet negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.	Endrer den visuelle kontakten mellom viktige Kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet reduseres vesentlig fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet negativt ved nedbør. Bidrar til fuktigere forhold og seinere opptørring innenfor kulturmiljøet. Bidrar til økt eller endret erosjon som vil gi fare for skade eller påvirke kulturmiljøet negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.	Blokkerer eller endrer sterkt den visuelle kontakten mellom viktige Kulturminner innad i kulturmiljøet, bryter i stor grad opp kulturmiljøet og skaper barrierer. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres fra viktige standpunkter. Kulturmiljøet vil i stor grad påvirkes av støy og/eller støv. Bidrar til svært redusert naturlig drenering som vil påvirke kulturmiljøet sterkt negativt ved nedbør. Bidrar til svært mye fuktigere forhold og seinere opptørring innenfor kulturmiljøet. Bidrar til svært økt eller endret erosjon som vil skade eller påvirke kulturmiljøet sterkt negativt. Klimaendringene vil kunne forsterke disse forholdene.
Visuell fjernvirkning	Utsynet fra kulturmiljøet bedres/ gjenopprettes fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet bedres/gjenopprettes. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får bedret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger styrkes.	Ingen eller ubetydelig visuell fjernvirkning.	Utsynet fra kulturmiljøet blir noe endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres i noen grad. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får noe redusert eller endret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes i noen grad.	Utsynet fra kulturmiljøet blir sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet vanskeliggjøres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige får sterkt endret eller redusert utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes.	Utsynet fra kulturmiljøet blir blokkert eller sterkt endret fra kulturhistorisk viktige utsynspunkter i kulturmiljøet. Innsynet til kulturmiljøet blokkeres. Enkeltkulturminner som er laget for å være svært synlige mister, eller får sterkt endret utsyn/innsyn. Kulturhistorisk viktige sammenhenger svekkes vesentlig.

Tiltakets utforming	Tiltaket framstår som en særlig god konstruktiv helhet, har god volumoppbygging, og særlig god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår som en konstruktiv helhet med god volumoppbygging og god sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i noen grad som en konstruktiv helhet, har noe dominerende volumoppbygging og noe dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår i liten grad som en konstruktiv helhet, har dominerende volumoppbygging og dårlig sammenheng med omgivelsene.	Tiltaket framstår helt uten konstruktiv helhet, har svært dominerende volumoppbygging og svært dårlig sammenheng med omgivelsene.
---------------------	--	--	--	---	---

4.3 KONSEKVENSER

Konsekvenser for delområder

Konsekvensgraden for hvert delområde fastsettes ved å sammenholde vurderingene av de berørte områdenes verdi og tiltakets påvirkningsgrad, slik det fremgår av Figur 4-2 (MD 2021). Verdiskalaen utgjør x-aksen i konsekvensvifta i figuren, mens påvirkningsskalaen utgjør y-aksen. Skalaen for konsekvens går fra 4 pluss til 4 minus. De negative konsekvensene er knyttet til en verdi-forringelse av hvert delområde, mens det er motsatt med de positive konsekvensene. Skala, konsekvensgrad og veiledning for konsekvensvurdering kommer frem av Tabell 4.3.

Figur 4-2. Konsekvensvifta viser hvor alvorlig konsekvensene av planen eller tiltaket forventes å bli. Konsekvensen kommer frem ved å sammenholde et områdes verdi og påvirkning. Verdi-skalaen utgjør x-aksen og skalaen for påvirkning utgjør y-aksen (MD 2021).

Tabell 4.3. Skala og veiledning for konsekvensvurdering av delområder (MD 2021).

Skala	Konsekvensgrad	Forklaring
----	Svært alvorlig miljøskade	Den mest alvorlige miljøskaden som kan oppnås for området. Gjelder kun for områder med stor eller svært stor verdi.
---	Alvorlig miljøskade	Alvorlig miljøskade for området
--	Betydelig miljøskade	Betydelig miljøskade for området
-	Noe miljøskade	Noe miljøskade for området

0	Ubetydelig miljøskade	Ingen eller ubetydelig miljøskade for området
+/++	Noe miljøforbedring. Betydelig miljøforbedring	Miljøgevinst for området. Noe forbedring (+) eller betydelig forbedring (++)
+++/++++	Stor miljøforbedring. Svært stor miljøforbedring	Stor miljøgevinst for området. Stor (+++) eller svært stor (++++) forbedring. Benyttes i hovedsak der områder med ubetydelig eller noe verdi får en svært stor verdøkning som følge av tiltaket

Konsekvenser for alternativer

Etter at konsekvensen for hvert delområde er utredet, gjøres det en samlet konsekvensvurdering av hvert alternativ. Dette gjøres for hvert miljøtema. I Tabell 4.4 er det angitt veiledende kriterier for vurdering av konsekvens for hele alternativer. Den samlede konsekvensen for hvert alternativ må vurderes ut fra kunnskap om hva som berøres og hvor stor delstrekning som berøres. Utreder må begrunne den samlede konsekvensgraden slik at det kommer tydelig fram hva som er utslagsgivende og hvilket alternativ som fremstår som best.

Tabell 4.4. Kriterier for fastsettelse av konsekvens for hvert alternativ (MD 2021).

Konsekvensgrad for miljøtema	Kriterier for konsekvensgrad
Kritisk negativ konsekvens	Stor andel av alternativets område har særlig høy konfliktgrad. Vanligvis flere delområder med konsekvensgrad svært alvorlig miljøskade (- - -), og i tillegg store samlede virkninger. Brukes unntaksvis.
Svært stor negativ konsekvens	Stor andel av alternativets område har høy konfliktgrad. Det er delområder med konsekvensgrad svært alvorlig miljøskade (- - -), og ofte flere/mange områder med alvorlig miljøskade (- - -). Vanligvis store samlede virkninger.
Stor negativ konsekvens	Flere alvorlige konfliktpunkter for temaet. Ofte vil flere delområder ha konsekvensgrad alvorlig miljøskade (- - -).
Middels negativ konsekvens	Ingen delområder med de høyeste konsekvensgradene, eller disse er vektet lavt. Delområder med konsekvensgrad betydelig miljøskade (- -) dominerer.
Noe negativ konsekvens	Kun en liten del av alternativets område har konflikter. Ingen delområder har de høyeste konsekvensgradene, eller disse er vektet lavt. Vanligvis vil konsekvensgraden noe miljøskade (-) dominere.
Ubetydelig konsekvens	Alternativet vil ikke medføre vesentlige endringer sammenlignet med nullalternativet. Det er få konflikter og ingen konflikter med de høyeste konsekvensgradene.
Positiv konsekvens	Totalt sett er alternativet en forbedring for temaet sammenlignet med nullalternativet. Det er delområder med positiv konsekvensgrad og kun få delområder med lave negative konsekvensgrader. De positive konsekvensgradene oppveier klart delområdene med negativ konsekvensgrad.
Stor positiv konsekvens	Stor forbedring for temaet. Mange eller særlig store/viktige delområder med positiv konsekvensgrad. Kun ett eller få delområder med lave negative konsekvensgrader, og disse oppveies klart av delområder med positiv konsekvensgrad.

4.4 DEFINISJON AV PLAN- OG INFLUENSOMRÅDET

Definisjon av begrepene **planområde** og **influensområde**:

- Planområdet er alle områdene som direkte blir berørt av arealbeslag av den planlagte utbyggingen.
- Influensområdet er areal utenfor det definerte planområdet, men som likevel blir påvirket av tiltaket, for eksempel gjennom visuell påvirkning.

4.5 DATAGRUNNLAG

Utredningen sammenfatter informasjon om kjente kulturminner i plan- og influensområdet som er offentlig tilgjengelig. Følgende kilder er benyttet:

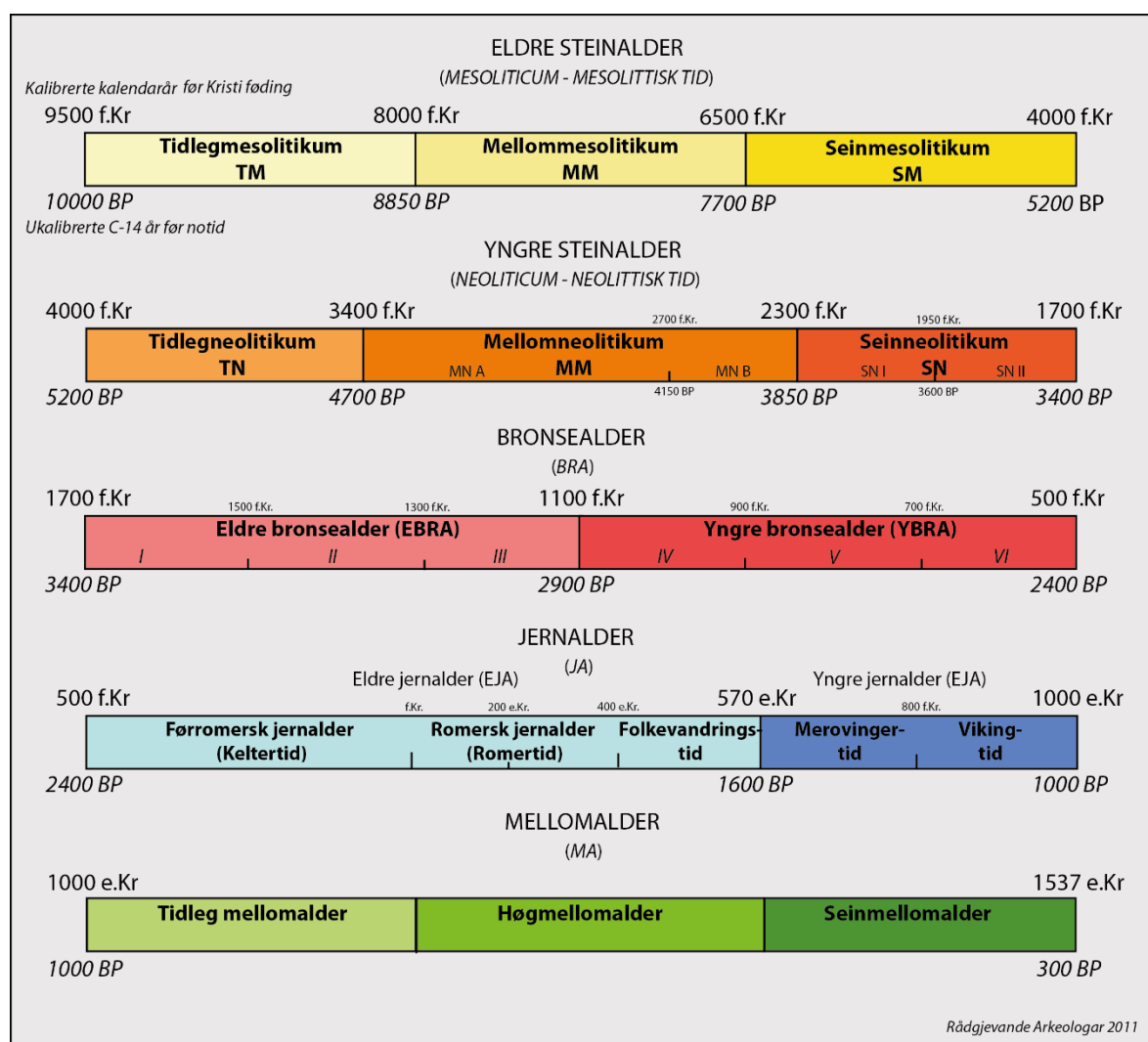
Askeladden	Riksantikvaren sin landsomfattende fornminnedatabase. I omtale av kjente automatisk fredete kulturminner refererer vi til denne databasen med "ASK ID".
SEFRAK	Landsomfattende register over bygninger eldre enn 1900 og andre faste Kulturminner yngre enn 1537. SEFRAK skiller mellom bygninger og anlegg som er oppført før 1850 og det som er oppført mellom 1850 og 1900 (Rogaland fylkeskommunes reviderte versjon via Temakart Rogaland).
UNIMUS	Landsdelsmusea sine databaser over løse kulturminner (gjenstander) integrerte i felles søkemotor (www.unimus.no).
Kulturminneplan	Kulturminnevernplan for Hå kommune
Lokalhistorisk litteratur	Bygdebøker mm.
Arkeologisk faglitteratur	Oversiktsverk, spesiallitteratur, registreringsrapporter mm.

Videre har ortofoto, eldre og nyere kart vært benyttet. Befaring ble gjort av Ørjan Engedal den 26. april 2023. Alle foto i denne rapporten er tatt av han, om ikke annet er nevnt.

5 KULTURHISTORISK UTVIKLING

5.1 ELDRE TID

Da isen smeltet etter siste istid ble det satt i gang et komplekst samspill mellom hav og land. Til den isfrie kysten kom så planter, dyr og de første menneskene. Den tunge breen hadde presset ned landet, og uten denne børen begynte landet å heve seg. Samtidig gjorde alt smeltevannet til at havnivået steg. En kartlegging av denne prosessen, dvs. hvor høyt stranden lå til en hver tid, i ulike områder, er avgjørende for at man har klart å finne boplassene til menneskene i steinalderen. De livnærte seg som jegere og fiskere og var nær knyttet til strandsonen. Fangstboplasser er også å finne i høyfjellet.

Figur 5-1. Tidslinje: de vanligste periodenavnene, forkortelser og tidfesting i vanlige kalenderår og C-14 år.

Selv om menneskene fortsatte med jakt og fiske frem mot moderne tid, skjedde det et sentralt skifte i økonomisk tilpasning i slutten av steinalderen. Da jordbruket fikk sitt gjennombrudd rundt 2000 f.Kr., med større og mer solide hus, husdyr, åkrer, og gjerder ble folk mer stedbundne enn før, og nå bundne til de gode jordbruksområdene heller enn til stranden. Overgangen til jordbruk førte med seg en lang rekke nye kulturminnekategorier, mange av dem er lokalisert til historisk innmark.

I bronsealderen ble jordbruket sterkere fundamentert og samfunnene synes å bli mer komplekse med varehandel over lange avstander, metallteknologi og ulik maktfordeling – noe som viser seg i de store og prangende gravhaugene fra denne perioden. Selv om man kjenner få rike graver fra eldste jernalder, vet man i dag at dette var en ekspansjonsfase i jordbruk og bosetning som holdt frem uten opphold fra yngre bronsealder. Fra siste halvdel av den eldre jernalderen kjenner man til en rekke gravfunn, og karakteristisk for Sørvest-Norge, mange gårdsanlegg som siden har ligget øde.

Rike gravfunn, i tillegg til skriftlige kilder, kaster lys over den yngre jernalderen og vikingtid. Gårdsanlegg er derimot veldig sjeldne, trolig fordi man har hatt kontinuitet i tun fra yngre jernalder gjennom middelalder og inn i nyere tid. Dette vil si at husene og tunet fra vikingtid og middelalder ligger i tunet til den historiske gården, og er slik ofte ødelagt. Med middelalderen forsvinner de hedenske gravritualene som en viktig arkeologisk kildekategori. Middelalderen utenfor middelalderbyene og kirkestedene er dårlig kjent gjennom arkeologiske kilder. Økningen i folketallet som preget yngre jernalder fortsatte i middelalderen, men fra rundt 1300 er det flere tegn til stagnasjon og tilbakegang. Dette var altså før den store krisen med Svartedauden fra 1349 og stadige pestutbrudd fremover. Pestene førte til et hundreår med dramatisk nedgang i folketallet. Selv om pestene ikke forsvant helt før rundt 1650, begynte folketallet å stige noe før 1600. På denne tiden lå mange gårder øde, og noen ble aldri tatt opp igjen. Denne krisen la likevel grunnlaget for den voldsomme utviklingen på 1500-tallet: det var overskudd på jord, den ble billig og adelen ble svekket.

I tidlig middelalder, noen steder kanskje i løpet av vikingtid, endret hus og tun seg: heller enn ett stort og langt hus, bygde man mindre hus med ulike funksjoner. En mulig grunn var at lafteteknikken kom til, i alle fall våningshusene, og bruk av tømmer gjorde det like greit å bygge flere små hus. Våningshuset, eller stova, var typisk tømret, uten glass og med åre eller røykovn, og uten himling i taket, med en ljøre for røyk og lys i taket.

Alt i vikingtid var det knapt med jord på Vestlandet. Fra rundt 1150 var bøndene flest leilendinger hos de store jordeierne kirken, kloster og adel. Parallelt med dette forsvant træleholdet. Utover i middelalderen ble stadig flere gårder delt opp i stadig flere bruk. Disse brukerne hadde helst husene i et felles tun. På gårder med mange brukere fikk man det man kaller klyngetun. Deling av den einbølte gården i flere bruk, førte også til at man delte åkrer, bøer og beiter i teiger, det kaller man teigblanding. Teigblandingen hadde negative sider som ble mer tydelig etter hvert som fenomenet økte. Redskapene på gården var i stor grad de samme som i yngre jernalder. En viktig nyvinning var vannkvernen, men det er vanskelig å vite i hvilken grad man hadde denne utenfor byene, klostrene og storgårdene. Fra kvernsteinsbruddene vet man at produksjon av håndkverner holdt frem for fullt gjennom middelalderen.

De eldste skriftlige kildene er for mange bygder av liten verdi, og arkeologiske undersøkelser av gårdstun og hus fra middelalder er veldig sjeldne- resultatet er derfor at bygdene faller mellom to stoler.

5.2 NYERE TID

1537 fungerer som en praktisk grense i kulturminneforvaltningen. Objekt eldre enn 1537 er automatisk fredet. For stående bygg er denne grensen 1650. Nyere tid er utvilsomt den bolken med de raskeste og mest gjennomgripende endringene- materielt og samfunnsmessig. Et vesentlig bakteppe er den store den store økningen i folketallet: 1500-tallet var en periode med vekst og hentet inn og passerte folketallet fra før Svartedauden. Slutten av 1600-tallet bar med seg stagnasjon og nedgang, mens på 1700-tallet ble det en forbedring igjen. Tross krisear tidig på 1800-tallet ser man i dette hundreåret en eksplosjon i folketallet, en dobling fra en million til to, i tillegg til at nær en million utvandret til Amerika.

Den industrielle revolusjonen og det store hamskiftet i jordbruket kan settes som skillevegger mellom det gamle og det nye. Mange steder gjorde ikke maskinene inntog i selve jordbruket før etter siste krigen. I tillegg handlet ikke prosessene bare om maskiner og teknologi, de har også vært vevet inn i det videre kulturelle, sosiale, politiske og åndelige skifte. I denne sammenhengen er fokuset på de materielle sporene som ble satt.

En ting er at gamle kategorier ble gjort i et nytt formspråk- våningshusene, sjøhusene, kirkene, båtene, ble bygget annerledes. Økningen i folketallet førte til at husmannsvesenet voks frem, dette nådde et maksimum rundt 1850, og ble avvirket rundt 1900. Husmannsvesenet førte mellom annet med seg spor etter gårdsdrift i randsonene rundt de gamle gårdene. Den store eiendomsutskiftingen var en sentral del av hamskiftet, og denne førte mellom annet til en endring i plassering av hus og tun- gårdene med mange bruk hadde hatt felles tun som kunne få nærmest landsbypreg. Disse ble nå splittet opp med egne hus på egne tun med egne teiger samlet rundt. Mellom de første store tekniske nyvinningene på bygdene var oppgangssagen. Men å sage plank og bord var fremdeles dyrt, og det meste av sagproduksjonen ble eksportert.

Et annet moment er at det kommer nye kategorier med nye funksjoner. Når det gjelder bygninger er slike som er ment for nye typer fellesskap viktige. Den nye tiden er nettopp preget av fremvekst av nye fellesskap: misjonsbevegelsen, avholdsbevegelsen, lese- og samtalelag og ungdomslag. Og en ukjent filosof skal ha sagt: «Hus byggjer lag»- en felles benevnelse for disse bygningene er gjerne *foreningshus*. Et annet kollektiv som kom til var skolen og skoleklassene. Etter Fastskoleloven fra 1860 skulle alle norskebarn i skole, og skolen skulle være en fastskole og ikke en omgangsskole. Og med det sprang en ny markant bygningstype opp i bygdene: *skolehuset*.

Andre verdenskrigen med tysk okkupasjon av Norge 1940-45 sette merke på Vestlandet- både i folkeminnet og i landskapet. Båter, hus og radioer ble beslaglagt av okkupasjonsmakten, sjøfolk ble liggende ute hele krigen, matvarer ble rasjonerte, og noen mistet livet. Det som særlig brakte okkupasjonen tett på folket var etableringen av tyske festningsverk. Krigsminner i form av monumentale og godt synlige kulturminner. De er særlig pedagogiske i at formålet oftest kan leses og forstås på stedet: kanonstillinger plasserte i terrenget slik at man kan rette ild mot trafikk langs kommunikasjonsårer. De var, og er fremdeles, kontroversielle med emne som: lokal bistand til arbeid på festningene og norske jenter som holdt seg med tyske soldater på festningene.

Festningsverkene er et viktig kompliment til andre kilder og annen kunnskap om den andre verdenskrigen. Det må også understrekes at krigsminner er av særlig nasjonal og internasjonal

interesse. Forsvarsverket på Jæren var en del av Festung Norwegen, og slik en del av Atlantikwall (Atlantehavsvollen) som strakte seg fra Nordkapp til Biscaya. Det er en sterk økende interesse for festningsverkene i Norge og i Europa, som viser seg i en rekke forskning- og dokumentasjonsprosjekt.

5.3 KULTURMINNER I ROGALAND – SÆRPREG OG PRIORITERINGER

Eldre jernalders ødegårdsanlegg

I perioder av fortiden med stor folkevekst spredte bosetningen seg ut forbi de beste jordbruksområdene. Når det så skjedde en nedgang i folketallet, eventuelt forandringer i driftsformer eller organisasjon av driften, kunne tidligere gårdsbruk bli liggende øde – de kaller man *ødegårder*. Slike kjenner man fra folkevandringstiden rundt 500 e.Kr., fra høymiddelalderen før Svartedauden, og også fra senere perioder. Spesielt for Rogaland er den store mengden ødegårdsanlegg synlige på overflaten fra folkevandringstid. De ligger typisk på steder som senere bare er blitt benyttet som beitemark.

Ødegårdsanleggene fra eldre jernalder omfatter typisk et tun med ei eller flere *hustuffer*. Dette har vært langhus med steinmurer langs veggene, og takbærende stolper innenfor. Fra hustuftene leder en fegate eller *geil* gjennom innmarka med åkrer til grensa mot utmarka. Dette er to lave, parallelle steingjerder. På innmarken rundt husene ligg typisk *gravhauger* eller *gravrøyser* og åkrer. Opparbeiding av åkrene førte med seg *rydningsrøyser* i kasteavstand. Pløying av åkrene i hellende terreng førte til *åkerreiner*, knekker i terrenget av oppsamlet jord fra pløyingen. Rundt innmarken, gjerne i tilknytning til geilen, går system av steingjerde, et *gardfar*. Ullandhaug utenfor Stavanger er et eksempel på et slikt anlegg som ble arkeologisk undersøkt og senere rekonstruert.

Disse anleggene, spesielt de som ligg i beitelandskap med autentisk preg, med alle de sentrale kategoriene representert (hustuft, gravminne, geil, rydningsrøys og åkerrein), har høy opplevelsesverdi og høy kunnskapsverdi. Spesielt lokaliteter som trolig har ligget i utkanten eller et stykke fra tunområdet, med bare rydningsrøyser og eller gardfar, står i stor fare for å forsvinne på grunn av nydyrking.

Jærhuset og midtgangshuset

Jærhuset representerer en spesiell byggeskikk på Jæren med røtter tilbake til det forhistoriske langhuset. Jærhuset slik man kjenner det i dag, og i følge de fleste definisjoner, tok form på 1600-tallet. Dei eldste hadde trolig bakvegg og gavlvegger bygde i stein. Mellom murene og reisverket i tre ble det dannet kaldere rom, såkallet *skuter* eller *svaler*. Disse rommene ble benyttet som lager for torv, ved og annet. Den trebygde kjernen av huset hadde en eller to laftete kasser eller rom. Jærhus etter en slik streng definisjon fins det bare igjen ett eksempel på, husmannsplassen Træet i Time. Bedre økonomi, påvirkning fra byarkitektur, og bedre tilgang til material, førte til endringer mot det Jærhuset man kjenner best i dag. En bredere definisjon som ble nyttet i Jærhusprosjektet, definerer Jærhuset som (Måseidvåg 2002):

- Et ganske lavt hus
- Det har skuter og/eller svaler – halvkalde eller kalde rom utenfor den tømra kjernen
- Det er i hovedsak bygd før 1900

Skutene og svalene skiller Jærhuset fra *midtgangshuset*, men mange jærhus er også midtgangshus. Midtgangsplanen, med en gang og kjøkken i midtaksen med en stove på hver

side, eventuelt også med kammers bak hver av stovene, er et særs vanlig bygningsplan over store deler av landet. Dette var en byggeskikk som bredde om seg på 1800-tallet, og bak midtgangspanet lå en sammenbygging av stova og et av de tidligere uthusene, *bua*. Bua kom til å danne en av de to stovene på hver side av midtgangen.

I kulturminnevernet i Rogaland har tradisjonelt jærhuset hatt høyere verneverdi enn midtgangshuset – det siste regnet som yngre, med mindre regionalt særpreg, og mindre autentisk. I dag er også midtgangshuset fra 1800-tallet i ferd med å forsvinne på Jæren, og det er nødvendig å oppjustere verneverdien til disse.

5.4 HÅ KOMMUNE

Landskapet i Hå kommune veksler mellom det karakteristiske lave slettelandet som grenser mot havet i vest, og mot lågheiene og Høg-Jæren i øst. Jæren har et gammelt kulturlandskap der både stedsnavn, arkeologiske funn og kulturminner fra nyere tid forteller oss om kontinuitet i bruk og bosetning lang tilbake i tid. Rogaland hører til de mest funnrike områdene i hele Norge og på Jæren finner man omtrent halvparten av alle registrerte automatisk fredete kulturminner i Rogaland. Alle de arkeologiske periodene er representert i funnmaterialet, men det er fra slutten av yngre steinalder og i periodene fremover at man ser størst konsentrasjon av funn. Dette er tiden da jordbruket ble innført og områder med gode forhold for dyrking ble attraktive.

Jæren er det området i Norge som har gitt de fleste og rikeste funnene fra bronsealder. Dette skal trolig sees i sammenheng med den relativt korte avstanden mellom Rogaland og Jylland, som var en del av det sørskandinaviske kjerneområdet for den europeiske bronsealderkulturen. Alt i slutten av yngre steinalder ble det opprettet handelsnettverk med Jylland og trolig ble Jæren et viktig maktsentrum med innfallsporter for teknologi- og kulturimpulser fra sør.

Jæren er også rikt på funn fra jernalder og trolig ble flere maktsenter etablerte i løpet av eldre jernalder. Graver forteller oss om religiøse ritual, status og makt, men også om klesdrakter, moter, kunsthandverk og våpen. Mange gjenstander vitner også om kontakt med utlandet og oversjøiske handelsveier. På kyststrekninga fra Kvassheim til Sele i Klepp (en strekning på 4 mil) ligger mer enn 800 gravrøyser. I Hå ligger røysene helst i rullesteinsbeltet, 3-5 moh. De store strandgravfeltene på Hå og Kvassheim er de mest kjente. Fra Jæren kjenner man til fire ringforma tunanlegg, to av disse ligger i Hå; Klauhaugane på Audamotland og Leksaren på Reiestad. Trolig har anleggene vært i bruk fra rundt år 0 frem til rundt 400 e.Kr, men hvilke anlegg det er snakk om er usikkert. Fra mellom 300-400 e.Kr får man sikre spor etter hele gårdsanlegg.

På gården Bø er det registrert en rekke automatisk fredete kulturminner, særlig gravminner. Her er registrert flere gravfelt der flere graver er samlet, i tillegg til enkeltgraver. Blant de største gravene er Ullaland og Dyrshaug. Her er også registrert en rekke lokaliteter med dyrkningsspor og lokaliteter med spor etter bosetning.

I middelalderen stod det kirke på gården Bø og Bø var navnet på hovedsoknet i prestegjeldet. Presten bodde på gården frem til 1600-tallet, kanskje noe lenger. Les mer om den gamle

kirken og Bø gamle kirkegård i kap. 6.3 KM 3 Bø gamle kirkegård. De mange registrerte fornminnene og kirkestedet vitner om er rik og mektig gård tilbake til, i alle fall, jernalder.

1878 ble Jærbanen åpnet mellom Stavanger og Egersund og den førte med seg store forandringer i både yrke og bosetningsmønster. Det var jernbanen som skapte tettstedsmønsteret man ser på Jæren i dag. I 1878 kom stasjonen på Nærbø, sammen med Varhaug, Vigrestad og Oгна. Rundt stasjonene voks det frem små bygder som gradvis overtok sentrumsfunksjonene fra lensmannsgårdene og prestegårdene.

I dag er jordbrukslandskapet preget av dagens driftsformer. Gårdstunene har fått nye og større bygninger og jordene er dyrket og tilpasset maskinell drift. Veinettet er godt utbygd. Mange steder er likevel den gamle gårdsstrukturen med tunene og steingardene i eiendomsgrensene et spesielt og karakteristisk trekk i jærlandskapet.

6 KULTURMILJØ OG VERDIVURDERING

Det er definert 4 kulturmiljø innenfor plan- og influensområdet.

ASK ID 26164, rydningsrøyslokalitet, ligger innenfor planområdet, men lokaliteten er fjernet og er ikke med videre i utredningen.

6.1 DELOMRÅDE 1: KM 1 STEINGARDER

- Type kulturmiljø: kulturminner og kulturmiljø knyttet til landbruk
- Skala: tematisk

6.1.1 DAGENS SITUASJON

Innenfor plan- og influensområdet er det flere steingarder som markerer eiendomsgrenser og ulike teiger. Slike snorrette steingarder er karakteristiske for Jæren og er en viktig del av kulturlandskapet, også i Hå kommune. Bruk av stein som byggemateriale har lange tradisjoner og de eldste steingardene man kjenner går tilbake til eldre jernalder. I 1821 trådte den første loven om utskifting i kraft og mange små åkerlapper og teiger ble slått sammen til større eininger i tiden etterpå. Steingarder ble oppført, både for å markere eiendomsgrenser, men også for å beskytte innmark og dyrkingsareal. Det ble også laget geiler for å lede dyrene fra tunet til beiteområder. De fleste av innmarksgjerdene man ser i dag er fra tiden etter 1821.

I influensområdet er det flere ferdselsveier med en steingard langs begge sider. I noen tilfeller er det plantet trær som danner en allé. Dette er fine landskapselement. Steingardene er i varierende tilstand, tilstanden sier ikke nødvendigvis noe om alderen.

6.1.2 VERDIVURDERING

Steingardene er karakteristiske for jordbrukslandskapet på Jæren og er viktige historiefortellere. I kulturvernplanen for Hå kommune er de omtalt som et særtrekk ved landskapet som må tas vare på. De er også under press som følge av moderne jordbruksaktivitet og utbygging.

Samlet er de vurdert å ha *middels verdi*.

Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
▲				

Figur 6-1. Sørlig del av Opstadvegen som fører til tunet til gnr. 26/13.

Figur 6-2. Steingarder i influensområdet. Bø kirkegård og tunet til gnr. 26/13 til venstre i bildet, til høyre ser man tunet til gnr. 26/12.

Figur 6-3. Det er steingarder langs vegetasjonsbeltene i planområdet. Rød linje markerer steingard i grensen til planområdet i nordvest.

Tabell 6.1. Oversikt over enkeltminner.

Enkeltminne ID	KULTURMILJØ 1			Verne-status	
	Steingarder			Ingen	Flere steingarder som markerer ulike teiger og eiendomsgrenser.

6.2 DELOMRÅDE 2: KM 2 BØ GNR. 26/13

- Type kulturmiljø: kulturminner og kulturmiljø knyttet til landbruk
- Skala: geografisk, kulturmiljønivå

6.2.1 DAGENS SITUASJON

Kulturmiljøet favner om deler av gården gnr. 26/13, hovedsakelig tunområdet og innmarksbeite nær tunet.

ASK ID 53848, en automatisk fredet gravhaug, ligger rundt 67 m nord for tunområdet. Gravhaugen er rund og tydelig i terrenget. På toppen av haugen er en vannkum av mur. Gravminnet ligger delvis i et kulturbeite og delvis i dyrket mark. Man har tidligere hatt vid utsikt fra gravminnet, men i dag er denne noe begrenset av tunområdet til gnr. 26/13. ASK ID 34517, gravhaug med uavklart vernestatus, ligger like sør for det gamle tunområdet. Haugen er ikke synlig i dag.

På tunet er to bygninger registrert i SEFRAK, et våningshus (ID 1119-0206-010) og en stolpebu (1119-0206-011). Begge er klassifisert som C-bygg etter Rogaland fylkeskommunes evaluering.

Rundt gårdstunet er her flere kulturbeiter med bakkemurer og kortere steingarder. Steingarder markerer ellers ulike teiger på gården. Langs veien, Storægra, som fører inn på tunet fra vest, løper en steingard og en steingard markerer tunområdet i nord. To steingarder langs Opstadvegen, som fører inn til tunet fra sør og øst, fortsetter nordover til tunet gnr. 26/12. Langs steingardene er det plantet trær som danner en allé.

6.2.2 VERDIVURDERING

Gårdstunet ligger fint til på et lite høydedrag. Steingardene rundt tunet er typisk for gårdene på Jæren, der steingarder har omringet gårdshus og innmark tilbake til jernalder. Selve tunområdet er noe preget av endringer i nyere tid og de to SEFRAK-registrerte bygningene fremstår som moderniserte/ombygde. Tre bygninger sør for tunet er satt opp etter 1960-tallet (jf. historiske flyfoto). Gravminnet representerer den største verdien i kulturmiljøet.

Samlet er kulturmiljøet vurdert å ha middels verdi.

Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
▲				

Figur 6-4. Tunet til gnr. 26/13, man ser også veien med steingarder langs begge sider, som fører inn til tunet fra nordøst.

Figur 6-5. Utsikt mot planområdet fra kulturbeite øst for tunet til 26/13.

Figur 6-6. ASK ID 53848 sett mot øst.

Tabell 6.2. Oversikt over enkeltminner.

Enkeltminne ID		KULTURMILJØ 2			Verne-status	
ASK ID	53848	Bø	Arkeologisk minne	Gravhaug	Automatisk fredet	
«Beskrivelse Gravhaug. Rund. Tydelig i terrenget, men vanskelig å avgrense. Toppen av haugen er avkuttet slik at den er nesten flat oppå med forhøyning i Ø. Sidene er sterkt deformert. S-kant avskåret av steingjerde. Rundkamp synlig over hele haugen med samling i Ø og V. Gresskledd. Vannkum av mur oppå haugen.D. 15-20 m, muligens enda videre. Nåværende h. 2-3 m.»						
ASK ID	34517	Bø	Arkeologisk minne	Gravhaug	Uavklart	
«Beskrivelse: Gravhaug - fjerna. Registrert slik i 1966: Rest av gravhaug. Bare forhøyning tilbake. Gresskledd. Ikke målbar. Ved registreringen 1986 var området planert og det var oppført et nyere hus på stedet. Ingen spor av haug.TIDLIGERE FUNN PÅ GÅRDEN: S. 3410 (fra haugen).»						
SEFRA K ID	1119-0206-010	Låve				Våningshus. Bø Datering: 1800-talet, 4. kvartal Tilbygg 1900-talet, 2.kvartal
SEFRA K ID	1119-0206-011	Våningshus				Stolpebu Datering: 1910

6.3 DELOMRÅDE 3: KM 3 BØ GAMLE KIRKEGÅRD

- Type kulturmiljø: kirker og kirkegårder og kulturminner og kulturmiljø knyttet til landbruk
- Skala: geografisk, kulturmiljønivå

6.3.1 DAGEN SITUASJON

I middelalderen stod det en kirke på gården Bø og Bøkirken var hovedkirke i Bø prestegjeld frem til 1668, med anneks på Njærem og Varhaug. Den eldste omtalen av kirken er først fra 1620, men der er det opplysninger om, blant annet, landskyld, gamle messeklær og annet slitt utsyr i kirken, som taler for at det har vært kirke her siden middelalder. Hvor langt tilbake i tid er usikkert, men kirken på Bø er trolig like gammel som Njærheimskirken som er kjent fra før 1303. Bø kan ha vært kirkested alt fra 1100-tallet. Bøkirken var en liten trekirke med små vindu, 20 x 10 m stor.

Rundt 1650 ble funksjonen som hovedkirke overført til Njærheim kirke. Det ble utført flere reparasjoner på kirken på 1600-tallet og en eldre kirke brann ned og erstattet i 1708. I 1820-årene var alle kirkene i Hå prestegjeld i dårlig forfatning og det ble vedtatt at alle kirkene skulle settes i stand. I 1831 ble det vedtatt at soknene Bø og Njærheim skulle slås sammen og å bygge ny kirke på Skjerpe. Både kirken og sognet fikk navnet Nærbø, som en sammenslåing av navnene Bø og Njærheim.

Kirken lå på et høydedrag med vid utsikt og til kirken hørte Bø kirkegård til. Kirkegården er 30 x 40 m og er avgrenset av et steingjerde. I vest ligger inngangsporten og fra porten går det trapper opp til kirkegården. Dette viser at når gravplassen var full, ble det tilført mold og gravd på ny. Man kan se tuften etter Bø kirke omtrent midt på kirkegården, kledd med gress og delvis mose. Kirken synes å være orientert Ø-V, med inngang i V og koret i Ø. Det er

ingen synlige graver i dag, men deler av en gravstein fra 1818 ligger i steingarden ved porten. Gravplassen var ikke i bruk i 1938, men inngjerdet og en naturlig del av gårdstunet.

Lengst nord i delområdet er det registrert to forhistoriske gravminner, lengst mot vest, ASK ID 14837, og lengst mot øst, ASK ID 14835. De er begge gravminner fra jernalder, tydelig markerte og fra begge er det vid utsikt over området.

Fra gårdstunet ved kirkegården går det to veier i retning sør og sørvest, langs begge løper det steingarder på begge sider.

Rundt 70 m sør for kirkegården ligger ASK ID 64728. Dette er et gardfar, men det er i dag fjernet. Lokaliteten har uavklart vernestatus. I 1966 ble gardfaret beskrevet å begynne 1 m VSV for en geil som går S for gamletunet på Bø, der fra går det 25 m mot VSV.

6.3.2 VERDIVURDERING

De mange automatisk fredete kulturminnene som er registrert på gården Bø levner liten tvil om at dette har vært en rik og mektig gård. De første kirkene som ble reist i Norge ble gjerne også reist på gårder som var store og rike i middelalderen.

Til sammen danner kulturmiljøet et verdifullt miljø med gravminner fra jernalder og et kirkested fra middelalder som har vært bruk frem mot nyere tid. Kulturmiljøet har høy kunnskap- og opplevelsesverdi.

Samlet er kulturmiljøet vurdert å ha stor verdi.

Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
▲				

Figur 6-7. Bø kirkegård.

Figur 6-8. Bø kirkegård ligger fint til på en høyde med vid utsikt.

Figur 6-9. Utsikt fra Bø kirkegård mot planområdet (markert omtrentlig med rød pil).

Tabell 6.3. Oversikt over enkeltminner.

Enkeltminne ID		KULTURMILJØ 3			Verne- status	
ASK ID	14836	Bø kirkested	Kirkestad	Kirkested	Automatisk freda	
<p>Beskrivelse:</p> <p>«BØ (hovedkirke), gnr. 26 Bø (Nærbø sogn). Eldste omtale av en kirke på (gnr. 26) Bø er ca. 1620 (Bøe kiercke). Da var den hovedkirke i gjeldet med annekser på Njærem og Varhaug (St.S. 287). At Bø var kirkested i middelalderen vises ved at den rundt 1620 dro landskyld av et større antall gårder i nabosognene, samt at det da fantes flere gamle messeklær og annet slitt utstyr i kirken (St.S. 286). Rundt 1650 ble funksjonen som hovedkirke overført til Njærheim kirke. Større reparasjoner ble utført på Bø kirke i 1620, 1639 og 1650. En eldre kirke ble ødelagt ved brann og nybygd i 1708 (Løwold 1888:79). Denne ble revet i 1834 og kirkestedet flyttet til (21) Skjærpe rundt 2 kilometer vest for Bø. Den gamle kirkegården på Bø er innhegnet men ikke (pr. 1939) i bruk (Obrestad & Reiestad 1939:96), og den ligger fortsatt som en integrert del av gårdstunet. (Kildegjennomgang til registrering av middelalderkirkegårder av NIKU ved Jan Brendalsmo, RA sak 06/02235-21 - oppdatert tekst 2016)</p> <p>Eldre beskrivelse:</p> <p>Kirkegård m/kirketuft. 1): Kirketuften. Tålig bra markert i terrenget. Grass- og delvis mosekledd. Uten synlig stein. Veggene meget utrast, opptil 3,5 m br. Kirkens grunnplan iV og N noe uklar, synes å være orientert Ø-V med koret i Ø, og inngang i V. 2): Kirkegård. Gress og delvis mosekledd. Uten synlige graver. I Ø ytterkant ligger en stor jordfast stein. Kirken danner nå tilnærmet en firkant avgrenset av dyrket mark. Mål. S kant 26 m l, Ø kant 27 m l., N kant 24 m l. og V kant 28 m l. På toppen av kirkegårdsmuren ved porten ligger fragmenter av 3 gravsteiner datert 1880.»</p>						
ASK ID	64728	Bø	Arkeologisk minne	Gardfar	Uavklart	«Beskrivelse Gardfar - fjerna. Registrert slik i 1966: Gardfaret begynner 1 m VSV for en geil som går S for gamle tunet på Bø. Det går derfra 25 m mot VSV. Gresskledd. Br. 0,5-1 m.»
ASK ID	14837	Dyrshaug	Arkeologisk minne	Gravminne	Automatisk freda	«Beskrivelse Gravhaug. Rund. Klart markert. Tydelig i terrenget. Bygd av jord og stein. Grasskledd. Sterkt utgravd i N-kant. D. 22 m, h. 3 m. Funn: B5003, yngre br.a. per. V.»

ASK ID	14835	Hesthaug	Arkeologisk minne	Gravminne	Automatisk freda	«Beskrivelse Gravhaug. Rund. Tydelig markert. Bygd av jord og stein. En delrundkamp av ulik størrelse synlig i midtpartiet, hvor krater. Deformert i ytterkantene. Inngravning i V og N. Overflaten er meget ujevn. Gresskledd. D. 17 m, h. 2,5 m.»
--------	-------	----------	-------------------	-----------	------------------	--

6.4 DELOMRÅDE 4: KM 4 JERO/BØ

- Type kulturmiljø: kulturminner og kulturmiljø knyttet til landbruk
- Skala: geografisk, kulturmiljønivå

6.4.1 DAGEN SITUASJON

Kulturmiljøet favner om 5 lokaliteter som er registrert i Askeladden. To av lokalitetene har status som automatisk fredet, ASK ID 44097 og ASK ID 24204. ASK ID 44097 er en fornminnelokalitet der det er registrert 2 stakketufter og 5 rydningsrøyser. ASK ID 24204 er et felt med 8 rydningsrøyser.

Videre er her tre lokaliteter med uavklart vernestatus, ASK ID 14796, ASK ID 44043 og 24205. Av disse er ASK ID 14796 den mest interessante, dette er et bosetningsaktivitetsområde med fem hustufter, en rydningsrøys og et system av innhegninger. For det meste er dette bygd opp av meget synlig stein og er således tolket som fra nyere tid. To av tuftene er derimot nedgrodd og det kan peke mot også en eldre utnyttelse av markene.

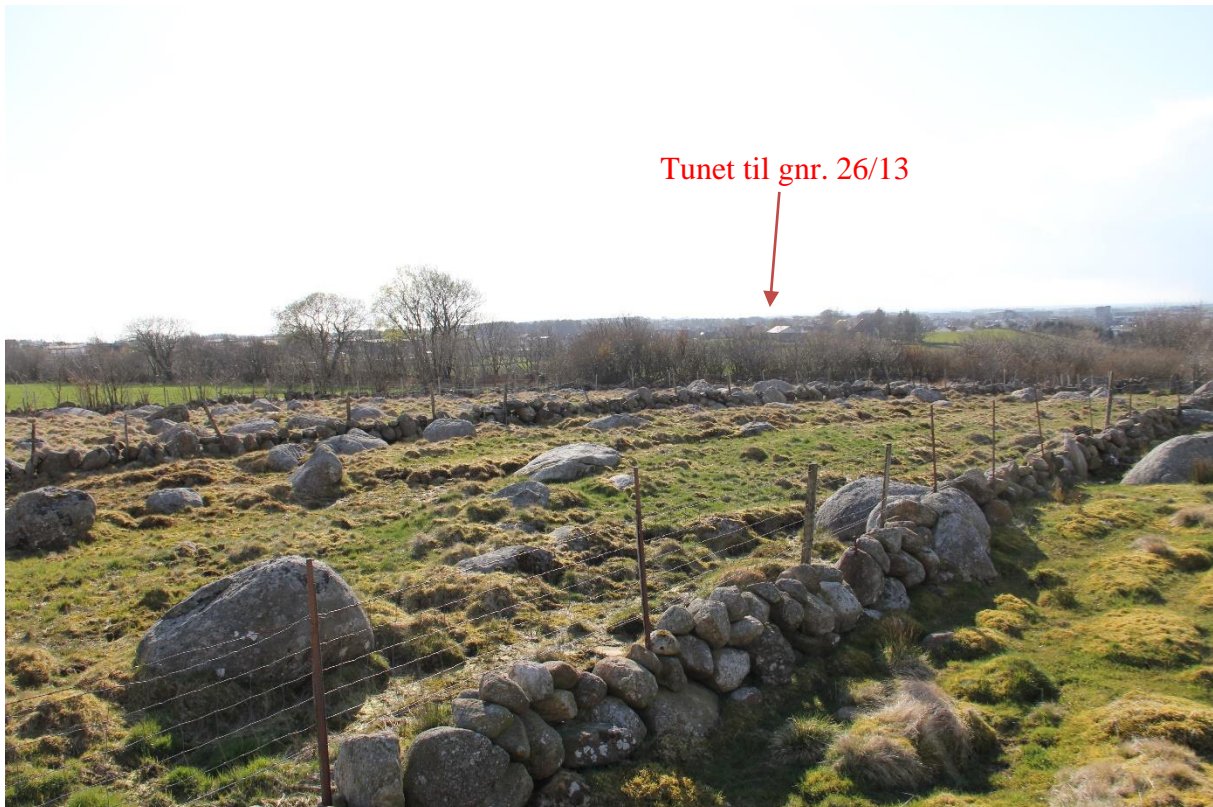
ASK ID 44043 og 2405 er begge rydningsrøyslokaliteter, der sistnevnte kan være fjernet.

6.4.2 VERDIVURDERING

Flere av lokalitetene har uavklart vernestatus, men, særlig ASK ID 24205, er en lokalitet som kan ha kontinuitet fra jernalder og frem til nyere tid. De to lokalitetene som har status som automatisk fredet, er begge dyrkningslokaliteter med rydningsrøyser og stakketufter. De er vanlige forekommende på Jæren og har en noe begrenset kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Samlet er kulturmiljøet vurdert å ha middels verdi.

Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
------------------	-----------	---	--	--

Figur 6-10. Her står fotografen rundt 80 m sør for ASK ID 14796 og ser i retning mot planområdet. Om all vegetasjon blir fjernet vil man ha utsikt mot den nye brannstasjonen, men det er stor avstand og tiltaket bryter ikke med viktige siktlinjer.

Tabell 6.4. Oversikt over enkeltminner.

Enkeltminne ID		KULTURMILJØ 4			Verne- status	
ASK ID	14796	Jero	Arkeologisk minne	Bosetning-aktivitetsområde	Uavklart	
<p>«Beskrivelse</p> <p>1) 2 tufter. Svært godt markert. Svært tydelige iterrenget. Orientert N-S. Svært meget middels rundkamp synlige. Innbyrdes avstand 2 m. V-ligst størst, l. 13 m, br.7 m. Ø-ligst litt dreid i forhold til V tuft. L. 11 m, br.7 m. Ca 45 m S for 1: 2) tuft, ditto 1. L. 9 m, br.6 m. 16 m Ø for 2: 3) Tuft. Ditto 2. 55 m Ø for 3: 4) Tuft. Orientert ØSØ-VNV. Syner tålig bra i terrenget. N lang-side dårlig markert, ellers god. En del liten og middelsstor rundkamp synlig. Gressbevokst. L. 10 m, br. 6 m. På toppens høyeste punkt: 5) rydningsrøys. Endel innskåret av gardrester. 6) Over hele toppen finner vi et stort, for det meste sammenhengende system av innhegninger. Svært tydelig markerte. For det meste med svært megetsynlig stein. (Se anm.) For det meste kan det synes som om feltet er av nyere dato p.g.a. mengden synlig stein. 4 og liten tuft 5 SV for 1 er f.eks. imidlertid svært nedgrodd og peker således også på eldre utnyttelse av markene.»</p>						
ASK ID	44097	Bø	Arkeologisk minne	Dyrkningsspor	Automatisk fredet	
<p>«Beskrivelse</p> <p>Felt med fornminner består av 2 stakktufter og 5 rydningsrøys. Lengst i Ø: 1): Stakktuft. Rektangulær. Klart markert. Grasskledd. Orientert SØ-NNV. L. 105 m, br. 8 m. Grøftas br. 0,5. Dybde 0,3 m.8 m VNV for 1: 2): Stakktuft. Kvadratisk. Klart markert. Gresskledd. 8x8 m, grøftas br. 0,5 m, dybde 0,5 m. På flaten SV for 2: 3-7): 5 rydningsrøys. Runde. Klart markert. Grasskledd. D. 2-4 m, h.0,1-0,3 m. 2 av røysene ligger S for og inntil skiftesgjerdet. Spor av andre fornminner ble ikke observert ved reg. i 1987.»</p>						
ASK ID	24204	Bø	Arkeologisk minne	Dyrkningsspor	Automatisk fredet	«Beskrivelse Felt med rydningsrøys består av 8 rydningsrøys. 1-8): Rydningsrøys. Runde. Klart markert. Overtorvet. D. 2-3 m, h. 0,1-0,3 m.»
ASK ID	44043	Bø	Arkeologisk minne	Rydningsrøys lokalitet	Uavklart vernestatus	«Beskrivelse Feltet består av minst 6-7 røys (rydningsrøys?gravrøys ?). Røysene er tålig godt markert i terrenget. De er gresskledd, og i de fleste er det synlig stein. D. 2-4 m H. ca 0,30m.»

ASK ID	24205	Bø	Arkeologisk minne	Rydningssøysl okalitet	Uavklart vernestatus	«Beskrivelse Se tidligere beskrivelse og innb. top.ark. fra O.Espedal. Fjernet 11/12-79?»
--------	-------	----	-------------------	------------------------	----------------------	---

7 PÅVIRKNING- OG KONSEKVENSVURDERING

7.1 0-ALTERNATIVET

I utredningen blir tiltaket vurdert opp mot 0-alternativet som er dagens tilstand i området. Påvirkning og konsekvens av tiltaket blir vurdert opp mot 0-alternativet, som per definisjon har *ubetydelig endring* og *ubetydelig miljøskade*.

7.2 KM 1 STEINGARDER

Tiltaket vil komme i direkte konflikt med steingjerdet som markerer grensen mellom 26/12 og 26/50, deler av ett som markerer to teiger på gnr. 26/12 og grensen mot gnr.26/50, samt ett som løper langs tilkomstvei til gnr. 26/61. Tiltaket medfører således et mindre tap av steingjerder.

Grad av påvirkning er vurdert til noe forringet.

KM 1	VERDI	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
KM 1	PÅVERK.	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet/Ødelagt
KM 1	KONS.	+++ / ++++	+ / ++	0	-	--
		Noe miljøskade (-)				

7.3 KM 2 BØ 26/13

Fra deler av KM 2, hovedsakelig sør og øst for tunet, er det utsikt rett mot planområdet. Fra sørøstre hjørne av delområdet er det ca. 300 m til ny brannstasjon og ca. 250 m til tomtens grense i vest.

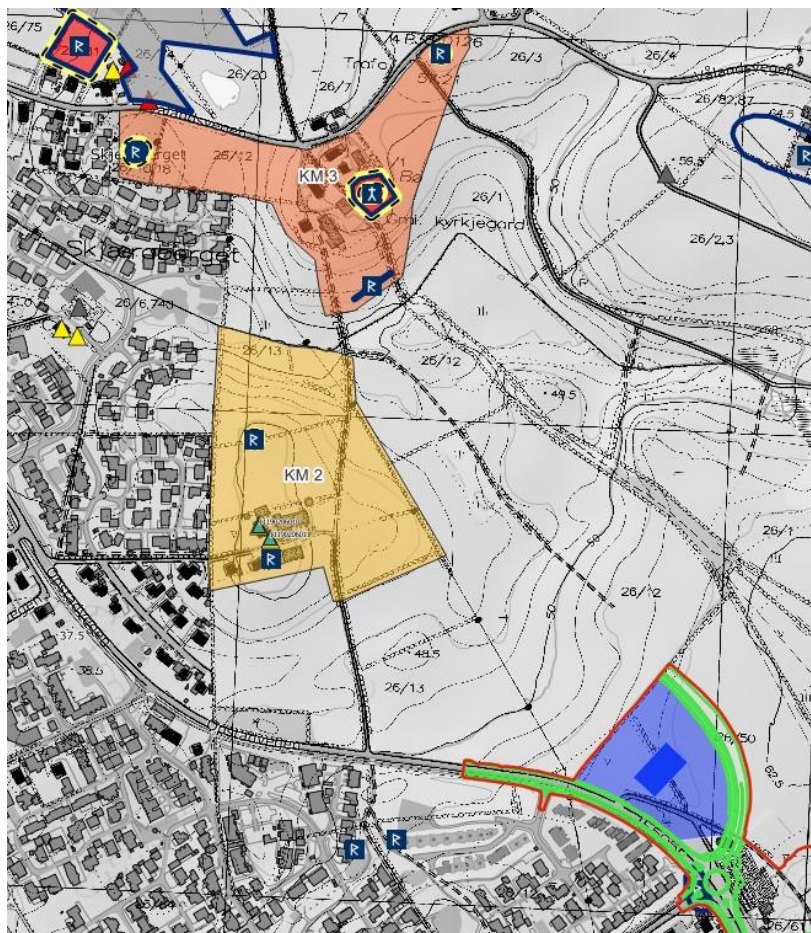
Ny brannstasjon er planlagt med en grunnflate på ca. 2000m² og i to etasjer med en maksimal mønehøyde på ca. 10 m. Brannstasjonstomten har et foreslått areal på ca. 16,6 daa og rommer i tillegg til bygget også gårdsplass foran vognhall, opptil 30 biloppstillingsplasser og minimum 10 sykkelparkeringer.

Ny brannstasjon blir et høyt bygg som blir godt synlig fra deler av kulturmiljøet. Bygningen vil likevel i liten grad bryte viktige sammenhenger eller siktlinjer, da utsikten som i dag er utover jordbrukslandskapet stopper med tett, nyere bebyggelse vest og sør for Opstadvegen. Ny brannstasjon vil medføre noe redusert utsikt over jordbrukslandskap mot øst.

Langs tomtens nordøstre kant er det planlagt ny omkjøringsvei. Traséen er i forslag til ny kommuneplan og fortsetter mot nord. Bare den delen av veien som er innenfor planområdet blir vurdert her. Ny omkjøringsvei vil komme ca. 150 m fra det sørøstre hjørnet av KM 2 og bryte utsikten utover jordbrukslandskapet. Veien vil også danne en barriere mellom KM 2 og KM 4.

Grad av påvirkning er vurdert som *noe forringet*.

KM 2	VERDI	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
KM 2	PÅVERK.	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet/Ødelagt
KM 2	KONS	+++ / ++++	+ / ++	0	-	--
Noe miljøskade (-)						

Figur 7-1. KM 2 og KM 3 sett i forhold til tiltaket. Ny brannstasjon og tomt markert med blå skravur.

7.4 KM 3 BØ GAMLE KIRKEGÅRD

Gravplassen ligger høyt i terrenget og herifra har man utsikt rett mot planområdet. Avstand fra gravplassen til nordre hjørne av planområdet er ca. 550 m og ned til ny brannstasjon er avstanden ca. 630 m.

Med en mønehøyde på opptil ti meter blir ny brannstasjon et høyt bygg som blir godt synlig fra kirkegården. Også gårdsplassen vil være godt synlig og bryte med dagens utsikt. Tiltaket bryter likevel ikke med viktige siktlinjer og sammenhenger da utsikten som i dag er utover jordbrukslandskapet stopper med tett, nyere bebyggelse vest og sør for Opstadvegen.

Langs tomtens nordøstre kant er det planlagt ny omkjøringsvei. Traséen er i forslag til ny kommuneplan og fortsetter mot nord, øst for Bø gamle kirkegård. Bare den delen av veien som er innenfor planområdet til dette prosjektet er vurdert her. Ny omkjøringsvei vil komme ca. 450 m fra Bø gamle kirkegård og bryte utsikten utover jordbrukslandskapet.

Det gjøres oppmerksom på at Riksantikvaren har merknader til veien slik den foreligger i områdeplan for Bjørhaug – Nærbø. De påpeker at en omkjøringsveg tett ved kirkegården utvilsomt vil være utilbørlig skjemmende etter kml §3. De gjør det klart at det vil være aktuelt å reise innsigelse til planforslaget (Riksantikvarens merknader til områdeplan for Bjørhaug – Nærbø øst – Plan 1119, brev datert 06.12.2019). Dette er likevel utenfor planområdet til dette tiltaket.

Grad av påvirkning er vurdert som *noe forringet*.

KM 2	VERDI	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
KM 2	PÅVERK.	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet/Ødelagt
KM 2	KONS.	+++ / ++++	+ / ++	0	-	--
		▲				
		<i>Noe miljøskade</i> (-)				

7.5 KM 4 JERO/BØ

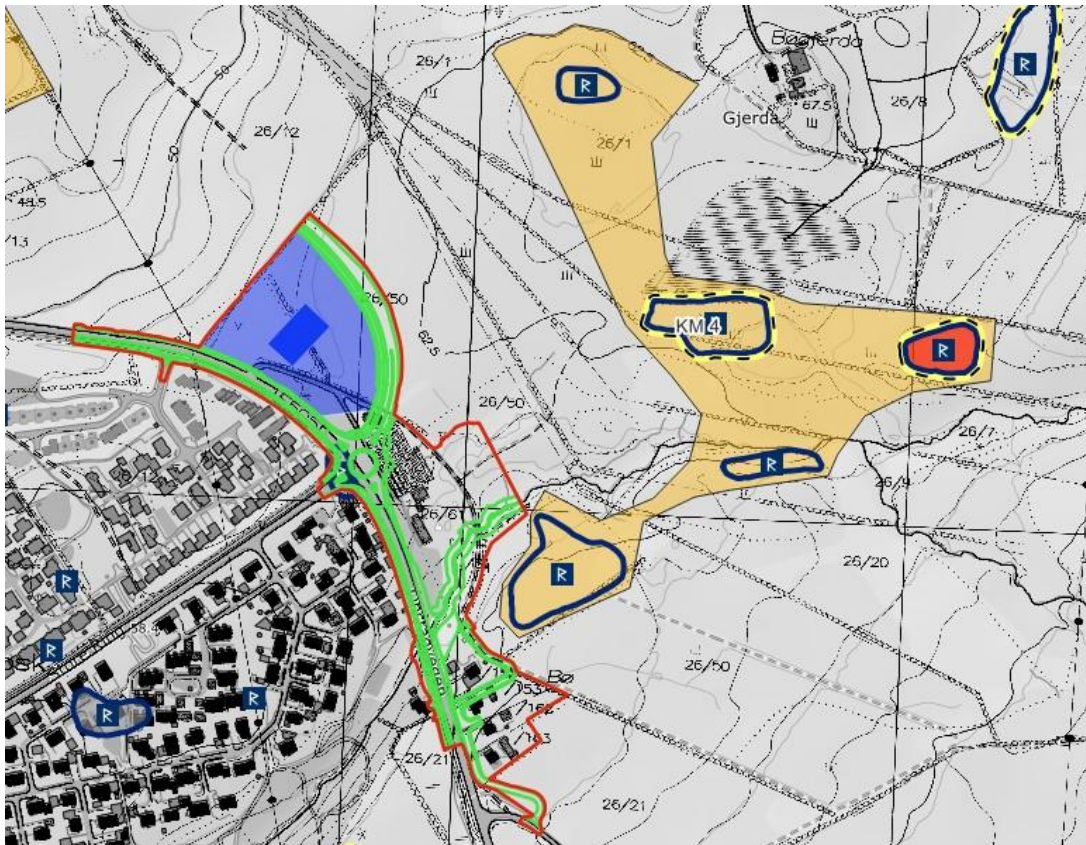
Det vil være utsikt mot planområdet fra deler av kulturmiljøet. Eksisterende vegetasjon skygger noe for utsikten. Det vil likevel avstand på rundt 300 m fra lokalitetene med best utsikt.

Tiltaket vil i liten grad bryte viktige sammenhenger eller siktlinjer, da utsikten som i dag er utover jordbrukslandskapet, stopper med tett, nyere bebyggelse vest og sør for Opstadvegen. Ny brannstasjon vil medføre noe redusert utsikt over jordbrukslandskap mot vest.

Langs tomtens nordøstre kant er det planlagt ny omkjøringsvei. Traséen er i forslag til ny kommuneplan og fortsetter mot nord. Bare den delen av veien som er innenfor planområdet blir vurdert her. Ny omkjøringsvei vil bryte utsikten utover jordbrukslandskapet og danne en barriere mellom KM 2 og KM 4.

Grad av påvirkning er vurdert som *noe forringet*

KM 4	VERDI	Ubetydelig verdi	Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
KM 4	PÅVERK.	Forbedret	Ubetydelig endring	Noe forringet	Forringet	Sterkt forringet/Ødelagt
KM 4	KONS.	+++ / ++++	+ / ++	0	-	--
		▲				
		<i>Noe miljøskade</i> (-)				

Figur 7-2. KM 4 sett i forhold til tiltaket. Ny brannstasjon og tomt markert med blå skraver.

7.6 SAMMENSTILLING AV KONSEKVENSER

Tabell 7.1 gir en samlet konsekvens for Alternativ 2, og rangering av alternativene.

Tabell 7.1. Samlet oversikt over konsekvensvurdering og rangering av trasékombinasjonene..

Alternativer		Nullalternativet	Et eller flere alternativer	
Vurderinger			Alternativ 2	
Konsekvens for delområder	Delområde KM 1	0	Noe miljøskade (-)	
	Delområde KM 2	0	Noe miljøskade (-)	
	Delområde KM 3	0	Noe miljøskade (-)	
	Delområde KM 4	0	Noe miljøskade (-)	
Avveininger	Begrunne høy/lav vektlegging av enkelte delområder			
	Samlede virkninger			
Vurdering av samlet	Samlet konsekvensgrad		Noe negativ konsekvens	

konsekvens for miljøtema	Begrunnelse		Se forklaring under
Rangering	Rangering	1	2
	Begrunnelse for rangering		Se forklaring under

0-alternativet med en fortsettelse av dagens situasjon er rangert som det beste alternativet. Alternativ 2 er rangert som nr. 2 etter 0-alternativet.

Tiltaket medfører en mindre negativ visuell påvirkning på KM 2, KM 3 og KM 4. Ny brannstasjon med tilhørende installasjoner på tomten, blir et stort og synlig tiltak, men avstanden til de tre delområdene er relativt stor. Utsikten som i dag er utover jordbrukslandskapet er brutt ved tett og nyere bebyggelse vest og sør for Opstadvegen. Tiltaket medfører at bebyggelsen kommer litt tettere på delområdene, men det bryter i liten grad med viktige siktlinjer og sammenhenger. For KM 1 medfører tiltaket at noen steingarder blir ødelagt.

Det gjøres oppmerksom på at Riksantikvaren har merknader til ny omkjøringsvei, slik den foreligger i forslag til ny kommuneplan, ved Bø kirkegård. Dette er utenfor planområdet til dette tiltaket og ikke en del av denne utredningen. Riksantikvaren påpeker at en omkjøringsveg tett ved kirkegården utvilsomt vil være utilbørlig skjemmende etter kml § 3 og gjør det klart at det vil være aktuelt å reise innsigelse til planforslaget (Riksantikvarens merknader til områdeplan for Bjørhaug – Nærbø øst – Plan 1119, brev datert 06.12.2019).

I vurderingen av samlet konsekvens er samlede virkninger for delområdene vektlagt. **Samlet konsekvensgrad for Alternativ 2 er vurdert til noe negativ konsekvens.**

7.7 KONSEKVENSER I ANLEGGSPERIODEN

Under anleggsperioden blir kulturminner og kulturmiljø utsatt for støv og støy og arbeidet vil kunne være synlig på lange avstander. Dette er faktorer som forringer opplevelsen av kulturmiljøene.

Arbeidet kan gi permanent skade på hittil ikke kjente kulturminner som skjuler seg under bakken og det er en fare for tap av, eller skade på, kjente kulturminner

7.8 AVBØTENDE TILTAK

KU-forskriften stiller krav til hvordan forebygge skadevirkninger av et tiltak. Jamfør § 23 skal KU «skal beskrive de tiltakene som er planlagt for å unngå, begrense, istandsette og hvis

mulig kompensere for vesentlige skadevirkninger for miljø og samfunn både i bygge- og driftsfasen».

Tiltaket medfører noe negativ visuell påvirkning på de definerte delområdene. God landskapstilpasning og revegetering av rammet areal er viktig og kan redusere grad av negativ visuell påvirkning av kulturminner og kulturmiljø.

8 REFERANSER

Brekke, N.G, Nordhagen, P.J. og Lexau, S.S. 2008: *Norsk Arkitekturhistorie. Frå steinalder og bronsealder til det 21.hundreåret*. Det norske samlaget.

Edland, T. 1971: Gards og Ættesoga For Nærbø. Hå kommune 1971.

Hå kommune 2005: Kulturminnevernplan Hå kommune 2004-2016 (vedtatt av kommunestyret 17.02.2005).

MD 2021. Miljødirektoratet 2021. Konsekvensutredninger for klima og miljø. Veileder M-1941. <https://www.miljodirektoratet.no/myndigheter/arealplanlegging/konsekvensutredninger/>

Måseidvåg, T. 2001: Registrering av jærhus i Randaberg, Stavanger, Sola, Sandnes, Klepp Time, Gjesdal, og Hå kommuner.

Regjeringen 2004: St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med Kulturminner.

Regjeringen 2019. St meld. nr. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken - Engasjement, bærekraft og mangfold. [Meld. St. 16 \(2019–2020\) - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no/no/medie/nyheter/2019/16-16-2019-2020-nye-mal-i-kulturmiljopolitikken-Engasjement-baerekraft-og-mangfold)

Riksantikvaren 2003: Kulturminner og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar. Rettleiar. Oslo, 2003.

Riksantikvaren 2019: Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Planlegging etter plan- og bygningsloven. Versjon 20.12.2019. Veileder. Oslo.

Rogaland fylkeskommune 2022: Regional plan for kulturmiljø (29.11.2022).

8.1 KILDER PÅ INTERNETT

Arkeologisk tilvekst: www.unimus.no

Askeladden: <http://askeladden.ra.no>

Kart, historiske kart: www.1881.no

Temakart Rogaland: <https://www.temakart-rogaland.no/kulturminner>

9 VEDLEGG

Vedlegg A: Verdikart